

Moderna i suvremena hrvatska erotska proza

Mofardin, Dolores

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:228831>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-24**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

DOLORES MOFARDIN

Moderna i suvremena hrvatska erotska proza

Diplomski rad

Pula, rujan, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

DOLORES MOFARDIN

Moderna i suvremena hrvatska erotska proza

Diplomski rad

JMBAG: 0242021832

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Predmet: Suvremena hrvatska književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentor: Doc. dr. sc. Daniel Mikulaco

Pula, rujan, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom _____

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj:

1. UVOD.....	11
2. PROZA.....	12
2.1. Porijeklo i razvoj proze	12
2.2. Prozne vrste	14
2.2.1. Jednostavni oblici.....	14
2.2.2. Složeni oblici	17
3. HRVATSKA KRATKA PRIČA	19
4. HRVATSKI EROTSKI DUH.....	22
5. EROTSKA PROZA KAO TRIVIJALNA KNJIŽEVNOST	25
6. RAZLIKA IZMEĐU PORNOGRAFIJE I EROTIKE	27
7. SEKSUALNOST I PORNOGRAFSKI FILMOVI	30
8. POGLED NA SEKSUALNOST (Foucault i Freud) seksualna kultura.....	32
9. UMBERTO ECO –„POVIJEST LJEPOTE“	36
9.1. Ideali ljepote u Antici.....	37
9.1. Humanistički i renesansni ideali ljepote	40
9.2. Barok, klasicizam i romantizam	42
9.3. Realizam, moderna i suvremenost	44
10. ANALIZA KNJIŽEVNIH DJELA.....	46
10.1. Dragojla Jarnević – „Dnevnik / Dragojla Jarnević“	46
10.1. Milan Begović – „Nasmijana srca“	52
10.1. Ivan Kušan – „100 najvećih rupa“	57
10.2. Borivoj Radaković – „Porno“	64
10.3. Branko Bizjak- „Zagrebački hot-line“	67
10.4. Milko Valent – „Radikalna mjesečina“	71
10.5. Libido.hr	75
10.6. Henry Miller – „Rakova obratnica“	78
11. ZAKLJUČAK	83
12. LITERATURA:	85
13. SAŽETAK	89
14. SAŽETAK NA ENGLESKOM JEZIKU	90

1. UVOD

U ovome se radu raspravlja o erotskoj prozi, njezinom razvitku, tradiciji, trivijalnoj književnosti, razlici između pornografije i erotike, filozofskim i psihološkim pogledima na seksualnost, pogledima na ljepotu od antike do suvremenosti te se u konačnici donosi kratak pregled nekoliko hrvatskih erotskih proznih djela i jednoga svjetskog autora. Govoreći o prozi, u prvome poglavlju utvrđuje se razlika između proznih vrsta. Poglavlje „Hrvatska kratka priča“ donosi tradiciju priče prema Krešimiru Bagiću. Opisuje se razvoj kratke priče od 19. stoljeća do suvremenosti, također se navode časopisi u kojima su se objavljivale kratke priče i detaljno obrazlaganje pojma. Sljedeće poglavlje „Hrvatski erotski duh“ donosi pregled erotskog duha od Vinodolskog zakonika, preko Frana Krsta Frankopana do popisa suvremenih autora koji su se detaljnije pozabavili erotskim pisanjem. Razliku između pornografije i erotike razložio je Igor Mandić u svojem djelu „Prijava problem- vulgarni eseji ili eseji o vulgarnosti“, a ovaj rad sadrži samo ulomak koji pridonosi utvrđivanju razlika između pojmova erotika i pornografija. Kako su ljudi prirodno vizualni tipovi dokazuje nastanak filma. Početkom 20. stoljeća razvio se novi filmski žanr - pornografski filmovi. Razdoblje moderne obilježeno je vizualizacijom i slikama, a filmska industrija donijela je niz slika u pokretu. Kada se govori o različitim pogledima na seksualnost u tom području su neizostavni Sigmund Freud i Michel Foucault. Foucault je u knjizi „Povijest seksualnosti“ donio prikaz represije seksualnosti pod utjecajem kulturnih, etičkih i političkih teza, a Freud je velik dio svojega stvaralaštva poklonio seksualnosti i razložio značaj seksualnosti za pojedino ljudsko biće. Poglavlje „Umberto Eco - „Povijest ljepote“ donosi umjetničku reprezentaciju seksualnosti i ljepote od antike do suvremenosti. Ovaj rad također donosi analizu nekoliko erotskih književnih djela pa se tu nalaze Dragojla Jarnević, Milan Begović, Ivan Kušan, Borivoj Radaković, Branko Bizjak, Milko Valent, erotska prozna zbirka Libido.hr. i jedan strani autor kao najpopularniji svjetski erotski autor, Henry Miller.

2. PROZA

2.1. Porijeklo i razvoj proze

„Prozne umjetničke književne vrste pojavljuju se tako na temelju razlikovanja koje razbija jedinstvo stiha, poezije i umjetničkog, odnosno, pojavljuju se kada kvaliteta umjetničkog ne biva formalno određena stihom, nego se stavlja u intenciju; poetski tekstovi postaju oni tekstovi koji nisu znanstveni, oni tekstovi u kojima se ne želi prezentirati znanstvena istina nego se želi ostvariti ljepota.“

(Solar, 1980: 51)

Karakteristika proze je formiranje umjetničkog svijeta sredstvima koja, sama za sebe, nisu posebnost. Umjetnost u umjetničkoj prozi može biti ostvarena načinom koji se ničim ne razlikuje od proze običnog govora.

U povijesnoj perspektivi umjetnička proza se javlja kao opozicija formalizacije umjetničke kvalitete, kada stih kao stih više nije sam sebi vrijednost nego se on može shvatiti kao rezultat umjetnosti. Tako je pojava umjetničke proze povezana sa shvaćanjem književnosti kao umjetnosti.

Proza je književna vrsta koja se ostvaruje slobodnim pisanjem. Ona za razliku od poezije ne slijedi kruta pravila već se odlikuje pisanjem slobodnim stihom koji se spaja u veće paragrafe, a kasnije u veće tekstualne cjeline. Proza se lakše raščlanjuje od poezije ili od romana. Vještina proze je vještina dobrog pisanja, a dobro pisati, znači pisati ili po određenim pravilima.

Umjetnička proza u suvremenom smislu riječi razvila se kasnije od poezije. Ona je cjeloviti sustav umjetničkog izražavanja, sustav koji obuhvaća niz književnih vrsta i niz odgovarajućih postupaka u književnom oblikovanju.¹ Umjetnička proza je cjelovit sustav književnog izražavanja koje vuče svoje porijeklo od mita i usmene književnosti. Grčka filozofska proza, Platonovi dijalozi, historiografija Herodota i Tukidida, proza rimskih govornika, primarno Ciceronova zbog rasprava „O govorniku“, čine uzore za prozno izražavanje u književnosti. „Starija proza“ njeguje dotjerani izraz koji se razvija na strogosti, smislenom dokazivanju i uvjeravanju, teme crpi iz usmene predaje, dok „nova proza“ koja se kao prava umjetnička proza odvojila

¹ Milivoj Solar, Ideja i priča, Aspekti teorije proze, (1980.)

od znanosti, zadržava značajke porijekla (u njoj se također očituje sklonost prema razumskom razmatranju života).

U razvoju umjetničke proze veliku zaslugu ima i uspon romana. Svoj procvat doživljava u osamnaestom i devetnaestom stoljeću širenjem pismenosti i razvitkom tiskarskog stroja. Proza se služi riječima kao znakovima i tako oslikava svoj svijet. Zbog te slikovite odredbe za prozu su važni izbori teme i građe. Širok raspon tema umjetničke proze omogućuje čitatelju širok izbor mogućnosti. Građom se nazivaju svi elementi djela poput: događaja, likova i zbivanja. Tema je važna za analizu strukture proznog djela, zbog mogućnosti određenja žanra.²

Pripovjedač je u proznom djelu od iznimne važnosti. Odnosom pripovjedača prema fabuli i karakterima likova možemo razlikovati: objektivnog pripovjedača u kojemu pripovjedač nastoji da njegova pripovjedačka ličnost uopće ne dolazi do izražaja, da zadrži nepristran stav prema svemu ispričanome i subjektivnog pripovjedača koji se izjednačuje s nekom ličnošću iz romana, on komentira događaje sa svojega stajališta. Fiktivni pripovjedač pomiče svoje pripovijedanje s jednoga lika na drugi.³

U slučaju analize pripovjedačeva gledišta postoji: pripovjedač u prvome licu, on priča priču i situaciju iz svojega gledišta, on je glavni protagonist priče. Svjedok pripovjedač je pripovjedač koji sudjeluje u glavnim događajima, ali nije protagonist priče. On je blizak protagonistu i često je u službi prikazivanja osobnosti glavnoga lika. Pripovjedač u tijeku misli pojavljuje se u svijesti pripovjedača, on sve objašnjava u realnom vremenu. Pripovjedač u drugoj osobi karakterističan je u pripovjedačevu objašnjavanju priče drugoj osobi, takav oblik pripovjedača se najčešće javlja u epistolarnom obliku. Pripovjedač u trećem licu uopće ne sudjeluje u događaju, a može se podijeliti na dvije kategorije kao sveznajući pripovjedač ili kako promatrač pripovjedač.

² Milivoj Solar, Suvremena svjetska književnost(1982.)

³ Milivoj Solar, Suvremena svjetska književnost(1982.)

2.2. Prozne vrste

Književna djela mogu se svrstati u književne vrste prema ponekim karakteristikama, primjerice prema izboru teme ili načinu na koji se tema obrađuje. Mnogi prozni oblici nemaju formalne osobine te im se isprepliću karakteristike proznih vrsta što otežava točno razgraničenje vrsta. Teškoće u određivanju proznih vrsta i shvaćanju njihovih osnovnih karakteristika proizlaze iz slobodne upotrebe pojedinih naziva vrsta ili podvrsta romana od kojih svaka ima karakteristike zasebne književne vrste.⁴ Andre Jolles podijelio je takve oblike na jednostavne i složene. Jednostavnim oblicima mogu se nazvati književne vrste koje izvorno pripadaju usmenom jezičnom stvaralaštvu.⁵ Takvi jednostavni oblici su: mit, legenda, bajka, saga, vic, zagonetka i poslovice. Jednostavni oblici se mogu shvatiti i kao pred književne vrste jer njihovo postojanje nije „jednostavno“ kako sam naziv govori već su one dio jednog većeg izvornog oblika ovisno o porijeklu priče. U složene oblike spadaju novela i roman sa svima njegovima podvrstama.

2.2.1. Jednostavni oblici

Jednostavni oblici nastali su kao jezične tvorevine koje zahvaćaju i izražavaju određenu životnu pojavu. Zbog svoje jezične organizacije jednostavni oblici su prepoznatljivi i kao zasebne smislene cjeline koje su dio složenijih struktura. Pojedini jednostavni oblici određuju se najčešće temom, a zatim i ostalim strukturalnim osobinama.

Mit (prema grčkome *mythos* označava govor, jezik ili kazivanje) može se shvatiti kao jednostavan oblik kojim označavamo poseban način odnosa prema životu i svijetu. Mit kao književna vrsta označava jezičnu tvorevinu koja na temelju mitskoga iskustva oblikuje priču vezanu uz porijeklo i nastanak svijeta u cjelinu pojedinih pojava, osoba, naroda ili ljudskih tvorevina. Mitovi odgovaraju na pitanja koje čovjek može postaviti propitkujući neka životno važna pitanja vezana uz narod ili čovječanstvo.

⁴ Milivoj Solar, Teorija književnosti (1984.)

⁵ Milivoj Solar, Teorija književnosti (1984.)

Legenda (dolazi od latinske riječi *lego*, što znači čitati) je srodna mitu. Ona često svoj najčišći izraz pronalazi u opisu života nekoga čovjeka čiji životni stavovi čine uzorak jednoga tipa ponašanja. Tako su legende u najužem smislu opisi života kršćanskih svetaca ili kada je nečije podrijetlo nepoznato, ali ga se vezuje uz određene usmene priče.

Bajka (dolazi od glagola „bajati“ što znači vraćati ili čarati) je književna vrsta u kojoj se čudesno i nadnaravno isprepliću sa zbiljskim. Bajka je sklop prirodnog i neprirodnog, mogućeg i nemogućeg ona je svojevrsni sklop suprotnosti. U psihološkoj karakterizaciji odstupa dublja analiza, te se likovi dijele na ustaljene tipove ponašanja. Bajkama je svojstveno to što se čudesno shvaća kao normalno, a naglasak je uvijek na polaritetu dobra i zla.

Saga (naziv u nordijskim jezicima označava nešto naprosto izrečeno ili ispričano) je oblik skandinavske priče o ponekom događaju iz obiteljskog života. U sagi se iznosi događaj koji je sačuvan usmenom predajom, tj. iznosi se sudbina cjelokupne obitelji koja služi kao primjer života u sklopu naroda.

Vic (je riječ preuzeta od njemačke riječi *Witz* a označava šalu ili dosjetku) je kratka jezična priča koja služi izazivanju komičnog dojma sažeto opisujući neke situacije, dogodovštine ili karaktere. Struktura vica je složena, u njima se iskorištavaju dvosmislenosti riječi i životna proturječja kojima obiluje svakodnevice. Njezina uloga je da nasmije onoga kome je i namijenjen.

Zagonetka je oblik postavljanja pitanja na takav način da se neposredno navode odgovori. Njezino porijeklo je u mitskom ispitivanju pripadnosti pojedinih članova kolektiva u određenim dobnim ili staleškim grupama.

Poslovica je sažeta izreka koja izriče životnu mudrost ili mudru misao. Ona ima najčešće poetsku strukturu u smislu jezične organizacije. Poslovice često imaju svoj ritam i rimu, te obiluju stilskim figurama.

Crtica je kraći prozni tekst koji opisuje neki događaj iz svakidašnjeg života. Crtica može biti ilirskog ugođaja, ali i posve realističnog. Najčešće završava poukom.

Kratka priča teži jednostavnosti. Ona se usredotočuje na jedan događaj, ima ograničen broj likova i pokriva kratak vremenski period. Duži oblici kratke priče

obično sadržavaju uvod, zaplet, vrhunac, rasplet i pouku. Kratkoće zbog svoje specifičnosti ne trebaju pratiti ovakvu matricu. Češće kraće priče imaju nagli početak usred radnje, isto tako imaju nagli kraj koji mora ili ne mora sadržavati pouku.

Novela (dolazi od latinske riječi *novellus*, nov) spada pod male književne oblike. Izbor tema u noveli je slobodan, a često zbog velikog broja likova i događaja kreće se sa sažetim iznošenjem osobina ili događaja o kojima će se pripovijedati. Karakteristika novele je kratko i sažeto ispričavanje događaja. Novela često završava poantom, tj. naglim isticanjem teme koja se obrađuje. Poanta se donosi uvođenjem neočekivanog događaja ili obrata u radnji.

2.2.2. Složeni oblici

Drugo načelo razvrstavanja prozних književnih vrsta može se uspostaviti na temelju suprotnosti kratkih i dugačkih prozних oblika. Dužina ili kraćina proznog teksta važna je osobina djela jer ona zahtjeva poseban raspored i povezanost dijelova s temom. Stoga teoretičari književnosti umjetničku prozu velikih književnih oblika dijele na dvije osnovne vrste, na pripovijest i roman.

Pripovijest ili pripovijetka je naziv koji se u hrvatskoj književno teorijskoj terminologiji koristi s pojmovima novela ili priča.⁶ To je prozna vrsta kraća od romana. Prema veličini pripovijest se duljinom i kompozicijskim osobinama smjestila između novele i romana. Radnja se zasniva na događaju koji uključuje više likova, ali je prikaz njihova karaktera podređen samoj priči ili fabuli.⁷

Roman (roman <franc. roman <starofranc. romanz, romant < lati. romanicē: romansim /pučkim / jezikom, prvotno je označavao svaki spis pisan na romanskome jeziku) je najopširnija prozna književna vrsta. Prema formulaičnosti u obradi i shvaćanju likova te općem interesu za pojave koje su od općenarodnog značaja, roman je slobodniji u izrazu i kompoziciji. Sklon je kritičkom odnosu prema tradiciji te okrenut je prema pojedincu i njegovoj sudbini. Po tematskoj klasifikaciji romana najčešće se spominju obiteljski, psihološki, povijesni, pustolovni, ljubavni viteški, pikarski i kriminalistički roman.⁸ Takva je klasifikacija neodređena i može se proširivati u nedogled. Druga klasifikacija romana vezana je sa stavom autora i općim tonom romana pa se tada najčešće govori o sentimentalnom, humorističkom, satiričkom, didaktičnom i tendencioznom romanu. ⁹Wolfgang Kayser predlaže tipologiju romana prema vladajućim činiocima elemenata romana. Tako razlikuje roman zbivanja, roman lika i roman prostora. Ruski formalisti razvrstali su romane prema načinima izgradnje sižea, smatrali su da postoje samo tri vrste romana: lančani ili stepenasti roman, prstenasti roman i paralelni roman.

Roman se može klasificirati obzirom na odnos pripovjedača prema priči. Tako austrijski teoretičar Franz Stanzel razlikuje tri tipa romana: autorski roman, ja-roman i

⁶ Enciklopedija.hr.

⁷Milivoj Solar, Teorija književnosti (1984.)

⁸ Milivoj Solar, Teorija književnosti (1984.)

personalni roman u kojemu pripovjedač nastupa kao pojedini likovi. U navedenim klasifikacijama valja spomenuti i podjelu romana koji su nastali na osnovi klasifikacije prema pojedinim epohama književnosti. Tako postoje realistični romani, moderni romani, suvremeni romani... u tu podjelu spadaju i romani struje svijesti, romani feljtoni i romani-eseji.

3. HRVATSKA KRATKA PRIČA

Prema antologiji hrvatske kratke priče 80-ih i 90-ih Krešimira Bagića (2003.) tradicija kratke priče u hrvatskoj potječe od druge polovice 19.st.

„Kratka priča je kvantitativno i kvalitativno prednjačila u odnosu na ostale prozne oblike. Dapače, postala je presjecište različitih spisateljskih strategija i prerasla je u omnižanrovski prostor koji karakterizira ekonomično izlaganje teme, pripovjedačeva selektivnost, orijentacija na stvarno te česta uporaba pjesničkih i dramskih efekata poput figura, poente i napetih dijaloga. Budući da se njezini pojavni oblici u hrvatskih pripovjedača jako razlikuju, ovdje ću kratku priču prigodno odrediti kao tekst koji varira između jedne rečenice i par desetaka tisuća riječi.“

(Bagić, 2003: 5)

Tekstovi novijih hrvatskih pripovjedača obilježeni su prilagođavanjem proznog diskursa načinima konkurentnih medija. Posljedica te prilagodbe je brisanje granica između niske i visoke kulture.

Tradicija kratke priče u hrvatskoj može se pratiti od druge polovice 19. stoljeća. Temeljno preobraženje događa se osamdesetih godina u knjigama „Čudovište“ i „Qwertzu i opš“ Davora Slamniga. U okviru literarnog projekta tjednika *Polet*¹⁰ naslova „Priče na 29 redaka“. U *Poletovu* projektu sudjelovali su brojni pisci, te je 1983. tiskan izbor tekstova u časopisu *Pitanja*. U tim mikro tekstovima izmjenjuju se pripovjedne perspektive. Naracija je ogoljena, izostaje karakterizacija likova, epizode i komentari. Fabula je određena nizom rečenica od kojih svaka zamjenjuje jednu narativnu cjelinu. Jedno od obilježja kratke priče je osporavanje visoke literature, tema i motiva, jezika, a potom i osporavanje društvenog konteksta u kojemu se autor zatekao.¹¹ Pripovjedač priče koja nastaje iz proznog obrasca izvodi se na različite načine: osamostaljivanjem jezične razine teksta, fingiranim žanrovskim prerusavanjem teksta, komponiranjem priče pomoću alogičnih iskaza itd. Izražajna i apelativna funkcija puno su važnije za komunikaciju od prikazivačke priče.¹²

¹⁰ Polet je bio tjedno glasilo Saveza socijalističke omladine Hrvatske . Izlazio je od 1967. do 1990. godine. Teme koje su se pojavljivale u „Poletu“ bile su vezane uz aktualne interese mladih, npr. strip, rock, fotografija, film te o raznim subkulturama.

¹¹ Krešimir Bagić, Goli grad, antologija hrvatske kratke priče,(2003.)

¹² Krešimir Bagić, Goli grad, antologija hrvatske kratke priče,(2003.)

„Uz poetske promjene dogodila se, čini se, i promjena statusa kratke priče. Ona je, naime, u zadnja dva desetljeća prošloga stoljeća – i u svijesti pisaca i u svijesti čitatelja - iz rubnoga prerasla u prestižni žanr te iskoračila iz debele sjene romana kojoj je dotad boravila.“

(Bagić, 2003: 7)

Kratka priča postala je sve prikladniji prozni okvir za suvremenog čovjeka. Gotovo svi Quorumaši počeli su sa *short short story*, sve je to postalo bitnom poetskom odrednicom neovisno za kakav su se tip proze kasnije odlučili.¹³

Kada se govori o proznim osamdesetima i devedesetima razlike se čine jasnima. Događaji koji su obilježili socijalni kontekst devedesetih (rat i poslijeratna događanja) jak su argument kojim se potkrepljuje teza o različitosti tekstova osamdesetih i devedesetih godina. Prozaici osamdesetih bili su skloni auto referencijalnom propitivanju pisanja te su uglavnom polazili od ideje da je zbilja jezični konstrukt.¹⁴ Devedesete su obilježene oblikovanjem komunikativnog teksta, jednostavnim rješenjima te dokidanju svih distanci naspram događaja, jezika i narativnih formi.

Kratke priče osamdesetih godina obilježava konceptualnost. Tim pojmom označava se proza koja istodobno posjeduje zamišljeni svijet i autorovu ideju kao najprikladniji načinima njegova oblikovanja. Autori, posebice oni okupljeni oko *Quoruma* inzistirali su na konceptualnom karakteru teksta. On se očituje u autorskom osvještavanju različitih razina kreativnog procesa, primjerice u preplitanju diskurzivne prakse, prerusavanju pripovjedača, spajanju naokolo nepovezanih fragmenata u proznu cjelinu, odašiljanju meta fikcionalnih signala koji opravdavaju razbijanje jedinstvenog narativnog slijeda i skoru promjenu pripovjedne perspektive, tona, stila, položaja i lika.¹⁵

„Uz konceptualnost, kratku priču osamdesetih obilježava i koncentracija na slučajno odabrani fragment ili detalj, razbarušena urbana jezična matrica, intermedijalno povezivanje literarnog diskursa s diskursima rocka, stripa i masovnih medija, odustajanje od velikih tema te ironično tematiziranje vlastite egzistencijalne pozicije.“

(Bagić, 2003: 9)

¹³ Krešimir Bagić, Goli grad, antologija hrvatske kratke priče,(2003.)

¹⁴ Krešimir Bagić, Goli grad, antologija hrvatske kratke priče,(2003.)

¹⁵ Krešimir Bagić, Goli grad, antologija hrvatske kratke priče,(2003.)

Govoreći o prozi devedesetih godina treba krenuti od činjenice da je ratna zbilja prve polovice desetljeća kroz različita svjedočenja dokumentirala doslovnost istinitih priča i autobiografskih iskaza. Pa je stoga granica između faksije i fikcije na strani fikcije koja se bilježi u pripovjednom diskursu. U drugoj polovici devedesetih godina rat postaje podtekst događaju koji posjeduje kratka priča.¹⁶

Kratka priča je u uskoj vezi s anegdotom, svakodnevnom pričom, autobiografskom crticom, dnevničkom bilješkom, esejom, basnom, parabolom, novinskom pričom, pismom ili leksikografskom natuknicom.¹⁷ Prozu devedesetih obilježio je interes medija za pisce, njihove tekstove i stavove. Važnu ulogu odigrao je „Festival alternativne književnosti“ koji je postao mjesto prezentacije nove proze. Javnim čitanjima i izravnim kontaktima s publikom prozni tekst dobiva na značaju. FAK je nastao 2000. godine u osječkom kafiću „Voodoo“, njegov osnovni cilj bio je čitanje proznih djela na javnim mjestima. Festival je okupljao mnoge autore kojima je cilj bio približiti prozu publici. Autori koji su izvodili tekstove postizali su potpune komunikacije s publikom te tako izazivali interes sve većeg broja ljudi i medija.

¹⁶ Krešimir Bagić, Goli grad, antologija hrvatske kratke priče,(2003.)

¹⁷ Krešimir Bagić, Goli grad, antologija hrvatske kratke priče,(2003.)

4. HRVATSKI EROTSKI DUH

Svaka zemlja ima svoj erotski karakter koji je utkan u duhu naroda. On izrasta iz tla, povijesti, nacionalnog jezika, vjere, ekonomije, kulture, u interakciji s drugim narodima ili potpuno slučajno. Erotski karakter nekog naroda nije mijenja se u skladu s promjenama koje diktira društvo. Erotičnost naroda dokazuje se različitim istraživanjima koje sociolozi, liječnici, psiholozi provode.¹⁸ Dobiveni empirijski podatci ne mogu dati u potpunosti točnu sliku jer je seksualnost tabuizirana i nije svatko u potpunosti slobodan govoriti o njoj. Brak kao odnos muškarca i žene zakonski je uređen od 1288. godine Vinodolskim zakonikom (možda i ranije, ali je to najstariji hrvatski sačuvani zapis običajnog prava) koji je do detalja odlučio razložiti žensku čast i njezino pravo u braku i u obitelji. Vinodolski zakonik u slučaju silovanja ne uzima u obzir čast žene i njezinu dob već ako nema svjedoka, vjeruje se žrtvi koja priseže na Evanđelje.

Međutim, kada se govori o hrvatskoj književnoj erotici tu dolazimo do drugačijih podataka. Hrvatska ima svoju erotsku tradiciju i baštinu još od davnih dana. Govoreći o neizravnoj erotici možemo spomenuti i oca hrvatske književnosti Marka Marulića koji je Juditino uređivanje opisivao na gotovo erotski način. Tu su još i drugi renesansni autori (poput Šiška Menčetića (1457.-1527.), Džore Držića (1461.-1501.), Marina Držića (1508.-1567.), Mavra Vetranovića (1482.-1576.), Nikole Nalješkovića (1585.) i dr.) koji su često zalazili u područje erotike opisujući likove ili događaje. Kasnije Fran Krsto Frankopan (1643.-1671.) sa svojom zbirkom „Gartlic za čas kratiti“ u kojem iskazuje svoje poštovanje prema ženi s dodatnim erotskim prizvukom. Velika je vjerojatnost da su mnoga erotska djela hrvatskih autora izgubljena ili nisu objavljena zbog eksplicitnih sadržaja. Iz sociološkog aspekta sveopći društveni i kulturni odnosi u hrvatskom društvu stvaraju pretpostavke za razvijanje erotske književne kulture. Hrvatski narod mediteranskog mentaliteta u sklopu sa slavonskim bećarima, gosparima i kmetovima, Zagorcima i Međimurcima imaju toliko predispozicija za i prebogat erotski život. Žensko feminističko erotsko pismo započinje „Dnevnikom“ Dragojle Jarnević (1813.-1875.), koja je na 800 strana dnevničkih zapisa donijela intimnu ispovijest i dokaz vremena. Početkom 20-og

¹⁸ <https://seksoteka.eu/velimir-viskovic-o-erotici-u-hrvatskoj-knjizevnosti-od-moderne-danas/> (Pristupljeno: 10.rujna 2020.)

stoljeća Janko Polić Kamov (1886.-1910.) u svojim zbirkama pjesama, dramama, novelama i romanom otvorio je pregršt tema koje su bile zabranjene. Progovarao je o temama poput homoseksualnosti, incesta te odnosima među spolovima. Kamov je razbio tabue i nadahnuo mlađe hrvatske pisce da pišu o dotada „zabranjenim temama“. Milan Begović (1876.-1948.) otvorio je bračne zidove i uveo čitatelje u blisko odnosne probleme muškarca i žene. Progovarao je o vjernosti bračnih partnera, bračnome silovanju, podčinjenom ženskom položaju u braku, što je dalo zeleno svjetlo kasnijim autorima da se pozabave tim temama. Miroslav Krleža (1893.-1981.) također u svojim djelima donosi na scenu snažne erotske žene. Drama „U agoniji“ (1928.) govori o građanskom braku, lažnom braku između muškarca i žene. Brak Laure i Lenbacha započinje Laurininim divljenjem Lenbachu, kada se iz prošlosti javi cirkuska jahačica koja ima dijete s Lenbachom te ju on grubo izbacila na ulicu i odbije dijete, Laura gubi povjerenje u Lenbacha, a bračna iluzija postepeno nestaje. Ulaskom Križovca u njihov život, Laurin i Lenbachov brak se okončava, a Laura se predaje strastima. Križovec je tipični predstavnik odvjetničke ciničnosti kada u svojim govorima napominje kako je brak zapravo zavisnički odnos u kojemu partneri materijalno iskorištavaju drugoga, time napominje da je Lenbachovo iskorištavanje opravdano ženidbenim pravom, a on brani i tješi Lauru kako bi ona u njemu ugledala stabilnog muškarca i podala mu se. Krleža kroz lik Križovca izražava svoj stav o bračnoj formi. Drama „Gospoda Glembajevi“ (1929.) obilježava skandalima, lakim ženama koje su se prodale za novac pa ljubovale unutar obiteljskih zidova. Ljubavni odnosi javljaju se i u djelima Marije Jurić Zagorke (1873.-1957.) koja je na ženski način progovarala o ljubavi, a erotiku je diskretno označivala. Zagorka je na scenu potpuno feministički donijela jake ženske likove koji sudjeluju u situacijama i ne libe se pronaći zadovoljstvo. Druga snažna žena koja je svojim radom uvelike utjecala na erotsku književnost je Vesna Parun (1922.-2010.) koja se u poetskim stihovima ne stidi pokazati svoju naklonost muškome rodu i potrebu za muškim skutom.

/"Ja ne dočekah najljepše doba
njegove muškosti. Njegovu plodnost
ne primih u svoja njedra
koja su pustošili pogledi
goniča stoke na sajmovima
i pohlepnih razbojnika./

(Parun, 1953: 54)

Slavenka Drakulić (1949.), poznata hrvatska autorica i novinarka sa stranom adresom. Ona je također pisala o ženskom položaju u društvu te kako je ženska erotska strana potisnuta zbog patrijarhalnog odgoja. Pojavom svjetske seksualne revolucije razvija se erotsko štivo u hrvatskoj pa tako nastaju djela poput „Čangi“ (1963.) Alojza Majetića, „Pazi, tako da ostanem nevina“ (1971.) Aleksandra Flakera. Zvonimir Majdak pod pseudonimom Suzana Rog piše niz pornografskih romana („Baršunasti prut“ (1987.), „Ševa na žuru“ (1989.), „Ponovno sam nemoralna i pokvarena“ (1996.) i druge). Početkom 70-ih godina naraštaj fantastičara koji se pojavljuje na sceni pokazuje zanimanje za erotiku pa tako Goran Tribuson 1988. godine objavljuje „Povijest pornografije“ roman koji je svojevrsno svjedočanstvo muškog odrastanja i uloge pornografije u njemu. Autori koji se još javljaju s temom erotike su Pero Kvesić u zbirci priča „Uvod u Peru K.“ (1975.), Milorad Stojević u svojoj prozi „Uspomene urednika erotskog magazina“ iz 2002., „Orgija za Madonu“ (1986.), „Tartarski zajutak“ (2002.). Predrag Raos i njegove paradirajuće pornografske novele u zbirci „Ta današnja smrdež“ (2002.). Još neki od autora su Luko Paljetak, Dubravka Ugrešić, Neda Miranda Blažević, Milko Valent, Edo Popović, Mate Bašić, Miloš Đurđević, Borivoj Radaković, Denis Peričić, Lucija Stamać, Tarik Kulenović, Drago Glamuzina i mnogi drugi. Tomislav Sabljak, Igor Mandić i Zvonimir Majdak pozabavili su se teorijskim radovima o erotici i pornografiji. Može se reći kako je hrvatska erotska književnost itekako produktivna. Nalet erotskog pisma očekivano se dogodio kada i seksualna revolucija 60-ih godina prošloga stoljeća, ali i prije se hrvatski autori nisu ustručavali pisati o seksualnosti. Kako je erotsko pismo na tržištu postalo popularno što svjedoči serijal E.L. Jamesa „50 nijansi sive“ (2011.) tako možemo očekivati da se na velika vrata književnosti dođe i neki hrvatski roman koji će dignuti prašinu barem u pola koliko je i navedeni serijal knjiga.

5. EROTSKA PROZA KAO TRIVIJALNA KNJIŽEVNOST

Pojam trivijalne književnosti pojavljuje se 1920-ih godina prošloga stoljeća u Njemačkoj. U klasifikaciji visoke i niske književnosti, trivijalni tekstovi su oni tekstovi koji su „slabije kakvoće“ od onih koji pripadaju umjetničkoj književnosti. Trivijalna književnost koristi shematizme i stereotipe, nalikujući time usmenoj književnosti, dok usmena književnost svoje učinke postiže otklonom od njih. Uz pojam trivijalne književnosti vezuje se pojam zabavne književnosti.¹⁹ Razlika između visoke i trivijalne književnosti je to što je trivijalna književnost lakše razumljiva masama i ne zahtjeva posebno obrazovanje za razumijevanje. Za razumijevanje visoke književnosti potrebno je poznavati elemente tradicije, prošlosti, mitologije te pojedine znanosti kako bi razumijevanje bilo potpuno.

Zanimljivo je kako su neki klasici književnosti u prošlosti doživjeli brojna odbijanja izdavača, a danas se smatraju visokom književnošću. To su djela poput „Lolita“ (1955.) Vladimira Nabokova, „1984“ (1949.) Georga Orwela, „Lovac u žitu“ (1951.) J.D. Sallingera, „Vrli novi svijet“ (1932.) Aldousa Huxleya i drugi.

Kako tvrdi profesor Milivoj Solar (2010.):

„Danas, u ovom komunikacijskom dobu, kada su zavladae sasvim druge prilike, ja mislim da je zapravo, vrlo teško govoriti o nekoj razlici. Istina je doduše da je trivijalna književnost, da je ona, što je više u medijima, što više podliježe određenoj standardizaciji, što više radi po nekim žanrovskim konvencijama, istina je da je to donekle bliže onome što bismo mogli nazvati jednostavnim, lako razumljivim, pa onda ima jak karakter igre. Vidite, ova, po mom mišljenju, danas je kult igre zahvatio i književnost, a u igri, za razliku od recimo visoke ili tradicionalne književnosti, ona je imala još jedan elemenat, osim igre, imala je elemenat otkrića novoga. Recimo imala je elemente utopije, imala je elemente kritičke diverzije prema svakidašnjosti. Igra je promijenjena. Danas se pak čini da više ništa nije novo. Danas rijetko što može iznenaditi, šokirati ili oduševiti.“

(Solar, 1995: 11)

¹⁹ Enciklopedija.hr

Iako se erotska književnost svrstava pod zabavnu/ trivijalnu književnost ona se sve češće javlja kao tema u ozbiljnoj književnoj publicistici. Časopis *Gordogan*²⁰ od broja 2-3. godine 1979. godine uveo je kao stalnu rubriku „Zabranjena mjesta hrvatske književnosti“ u kojoj su predstavljena poznata i manje poznata djela starije usmene književnosti koji govore o spolnosti. Ta djela su uglavnom bila poznata kao eseji poznatih književnih teoretičara. Osamdesetih godina prošloga stoljeća važnu ulogu u afirmaciji liberalnijeg odnosa prema erotici i pornografiji imao je *Magazin za kulturu i umjetnost ljubavi* koji su uređivali Igor Mandić i Pero Kvesić. Brojni poznati književnici sudjelovali su u objavljivanju svojih trivijalno – pornografskih priča pa je tako erotika u hrvatskoj književnosti priznata kao zaseban žanr unutar trivijalne književnosti.

²⁰ Gordogan, izlazio je u starijoj verziji od 1979.-1998. U novijoj verziji izlazi od 2003 godine. [<http://www.gordogan.com.hr/gordogan/>] (Pristupljeno: 27. svibnja 2020.)

6. RAZLIKA IZMEĐU PORNOGRAFIJE I EROTIKE

U objašnjavanju razlika erotike i pornografije nema teorijskih crtica po kojima bi se razlika mogla voditi. Zapravo, jako je uska granica između ovih dviju umjetnosti. Igor Mandić je teorizirao razliku između ovih umjetnosti na razini teorije i prakse koja je određena moralom i kulturom naroda. Često se erotiku i pornografiju stavlja u isti kontekst, naime, one i jesu u istom opisnom obliku seksualnog karaktera. Dva osnovna razloga zašto se umjetnost seksualnosti estetski sublimira su kultura koja je tabuizirala seksualnost i povezivanje seksualnosti u ukupnosti s ostalim dimenzijama postojanja. Najosnovnija razlika između erotike i pornografije je ta što erotika je posredna seksualnosti, a pornografija je neposredna seksualnost. Igor Mandić uvodi dvije vrste pornografije, tvrdu i meku. Da bi bili ispunjeni uvjeti po kojima bismo neki prizor nazvali pornografskim, potrebna su tri aspekta „radnje“, u kojoj muški organ igra presudnu ulogu. Naime, dok je ženski organ pasivan – pa čak ni pri raskrećenim nogama nije „pornografski“ – dotle penis svaku scenu ljudske spolnosti i erotičnosti pretvara u pornografsku kada „stupi u akciju“. Granica između erotike i „prave“ pornografije stvara se onda, kada penis obavlja svoje dužnosti u tri sekvencije, a to su: Erekcija, Penetracija i Ejakulacija!²¹

„Tvrda“ pornografija prema Mandiću je prava pornografija, ona eksplicitno prikazuje ogoljena muška i ženska tijela u seksualnom činu. Dok „meka“ pornografija prikazuje nagost, ali ne prikazuje spolni čin eksplicitno. U „mekoj“ pornografiji seksualni čin se prikazuje tako da se ženska golotinja prikazuje u potpunosti dok su muškarci većinom svedeni samo na element njihova spolna organa, stoga je ta vrsta pornografije prozvana erotikom jer „skriva“ potpune scene. Osnovna razlika je da žensko ne smije demonstrativno pokazivati svoj spolni organ, dok goli muškarac ne smije napadno nametati svoj spolni ud. Ovakvi prizori spolnosti u današnjem vremenu se više ne mogu prozvati pornografskima zbog promjene moralnih svjetonazora. Naime, danas se sve vrste golotinje mogu pronaći u raznoraznim časopisima, kako modnima tako i erotskima, u prikazima golog tijela nema ničega neugodnog.

²¹ Igor Madić, Prijapov problem; Vulgarni eseji ili eseji o vulgarnost, (1999.)

U „mekoj“ pornografiji bitna je degradacija čiste tjelesnosti odnosno tržišno pobuđivanje čula, a svako prikazivanje seksualnosti ima za cilj stimuliranje naših osjetila. To se prikazivanje mijenjalo kroz stoljeća i razne kulturne epohe, pa nikada nije točno određena granica vulgarne seksualnosti. Unutar podjela na „tvrdu“ i „meku“ pornografiju postoji i podjela na „ružičastu“ i „crnu“ erotiku. „Ružičasta“ erotika je vesela i zaigrana erotičnost, bez ikakvih primisli osim međuspolnog nadraživanja u lijepim ambijentima s komičnim zapletom i podosta golotinje, uglavnom ženske. U „Crnoj“ erotici su u igri mračne strasti, iskorištavanje djece, silovanje, ucjene, mučenje sve bez muških i ženskih spolnih organa u prvome planu. Pornografija je prikazivanje spolnog života u idealiziranom obliku. Erotika sagledana pedagoškom perspektivom treba biti oprezno tumačena, osobito mladeži jer neadekvatno doživljavanje umjetničkog djela erotiku može srozati na razinu pornografije, a pornografija u se u odgoju smatra neprimjerenom. Iz literarnog aspekta inferiornost pornografije nad erotikom nalazi se u verbaliziranju spolnosti na direktnoj razini. Tradicionalna pornografija se zadovoljava ponavljanjem istoga, tako da nakon čitanja više od jednog štiva zapaža se monotonija kod čitatelja. Kako bi pobudili pažnju čitatelja, pornografski autori pokušavaju naći što jače varijacije, premda su im mogućnosti ograničene. Protiv pornografije navode se razni moralni, estetski, intelektualni razlozi koji ju dovode na najveću moguću ozloglašenost. Istodobno se nastoji umanjiti ili u potpunosti ugasiti umjetničko erotski duh. Unatoč tome pornografija je i pored skučenosti stila izgradila svoja sredstva izražavanja, zbog neposrednog pristupa spolnosti. Pornografija posjeduje određenu živost, intelektualno i literarno zanimljiv tekst. Erotski trenutci u književnosti se najčešće javljaju kod karakterizacije likova, motivacije radnje, iznošene ideja djela, a stilski pripadaju u najefektnije dijelove. Veliki udio u pogledu na seksualnost ima okoliš u kojem smo odrasli. Europski pogled na spolnost duboko je usađen u svima nama te se prožima u našim shvaćanjima, u jeziku, osjećajima i odgoju. Koliko god dubinski mijenjali svoj svjetonazor on ostaje prisutan s određenim osjećajem srama kada se govori o seksu. Ukidanje razlike između pornografije i erotike pojačalo se u modernoj književnosti. Promjene koje je sa sobom donijela moderna su takve prirode da je čistunstvo izgubilo tlo pod nogama, a umjetnička sloboda se proširila na područje erotike te više ništa nije smatrano pornografskim. U modernizmu je bitno nadilaženje svake zabrane i pravila, te je u tom smislu pornografija jako draga i bliska.

Pornografičnost je jedna od temeljnih karakteristika modernizma jer se onda ispituju granice književnosti i liberalnosti.

7. SEKSUALNOST I PORNOGRAFSKI FILMOVI

Seksualnost i filmska industrija neodvojivi su od samih početaka. Iako se početak pornografije vezuje već uz početak 20. stoljeća kada dolazi do komercijalne proizvodnje filmova, seksualnosti na filmu seže daleko ranije već prvom pojavom filma. Otkako postoji filmska industrija ljubavnički se odnos tj. seksualni čin koliko toliko prikazuje u lascivnim scenama u kojima se tek metaforički sugerira spolni čin. Vizualna prezentacija seksualnog čina ostavlja snažan dojam na gledatelju te se sa sigurnošću može reći kako je filmska industrija nedvojbeno razvila pornografsku industriju te pomaknula seksualnost na najvišu razinu. Pornografski filmovi stvaraju drugačiju percepciju seksualnosti od one koja je dosad bila prisutna u povijesti u obliku književnih zapisa, slikarstva, kiparstva i fotografije te se pojavom filma promijenio i diskurs o seksualnosti kakvu poznajemo od kraja 18. stoljeća. Pornografija se kao zasebna književna praksa pojavila u ranoj fazi europske moderne te je bila obilježena različitim diskursima koji su ju oblikovali od razdoblja renesanse do danas. Pojava slika ili romana koji su eksplicitno prikazivali različite seksualne prakse u početku je bila povezana s novim shvaćanjem odnosa privatne i javne sfere te slobodnijim shvaćanjem ljudske seksualnosti.²² Moć pornografije kontrolirala se strogo postavljenim granicama pristojnog, poželjnog i s druge strane nepoželjnog, divljeg i opasnoga. Prekoračenje granica oduvijek je predstavljalo vrstu užitka. (Užitak konzumiranja pornografskog sadržaja detaljnije je obrađena u psihoanalizi.) Pornografija je moderni izum, tj. posljedica prosvjetiteljske ideologije koja je ukazala na slobodu i jednakost kao najvažnije ciljeve ljudskog napretka. Prema Foucaultu osamnaesto stoljeće je najvažnije razdoblje jer tada pornografija postaje distinktivna praksa kazivanja istine o seksu. Pornografija je kulturni proizvod i kao takva ona je fantazija o apsolutnoj moći koji ruši sve zapreke i granice. Neke od njezinih osnovnih obilježja su zabranjenost, što joj daje veću nadmoć nad stvarima koje su legalne, ali nisu zabranjene.

Iako je seksualnost potpuno prirodna za ljudski rod, štoviše nijedno ljudsko biće ne smatra se ljudskim ako nije obilježeno seksualnošću, ona je potpuno prirodna. Fotografija i film su među najvažnijim izumima u razdoblju koje određuje vizualnost. Razdoblje moderne obilježeno je slikama, odnosom zbilje i mašte te vizualizacijom.

²² Tonči Valentić; Mnogostruke moderne, od antropologije do pornografije (2006.)

Polazeći od ideje da pornografija postaje zbiljskom jedino posredstvom slike, pa je problem prezentacije jedna od najvažnijih preokupacija. Izum kamere izmijenio je percepciju svijeta proizvodeći nove vrste identiteta. Obzirom da je film trebao predstaviti sve što ljudska mašta može zamisliti, postao je vrlo snažan izvor fantazija, prikazao je kako slika može biti zavaravajuća zbog toga što ne uspijeva ispuniti obećanje o potpunoj reprezentaciji. Filmska se pornografija razlikuje od fotografske i literarne pornografije jer eksplicitno prikazuje spolni čin. Pornografski film sastoji se od igre gledatelja i glumaca, konačni rezultat su različite filmske tehnike poput inventivnog kadriranja ili smještanje kamere unutar prikazanog, uvlačenje promatrača u mrežu požude dobiva se efekt promatranja sa sudjelovanjem. Uz pornografske filmove vezuje se i Freudov termin *sklopoofilija* koji označava promatranje kao izvor užitka. U pornografskoj slici *sklopofilmski* nagon smješta promatrača u središte pornografije putem filma i fotografije koji od seksualnosti stvaraju misterij i proizvodeći spol kao primarni objekt znatiželje.

8. POGLED NA SEKSUALNOST (Foucault i Freud) seksualna kultura

Iz sociološkog aspekta seksualnost se objašnjava kao najanimalniji ljudski nagon. Time se ne želi svesti čovjeka na najnižu razinu primata već dokazati kako je čovjek daleko uznapredovao na tome planu. Naime, u prirodi postoji samo jedan nagon koji je po svojoj jačini jednak seksualnome nagonu, a to je potreba za hranom. Između čovjeka i životinje oštro je povučena granica jer si životinje znaju pripremiti hranu na najprimitivniji način (žvakanjem), dok si čovjek hranu usitnjava i koristi vatru za termičku obradu. Iako su muškarci oduvijek bili inicijatori seksualnoga ponašanja, povijest nam prikazuje kako su žene uvijek bile u centru pažnje. Naime, najstarija skulptura čovjeka „Vilendorfska Venera“ dokaz je kako se veliku pažnju pridavalo ženama i njezinoj seksualnosti. Skulptura prikazuje debelu ženu velikih grudi, punih bokova i butina, s jasno prikazanom *labiom minorom*. Kosa joj je izražena spiralnim ispupčenjima, dok je lice u potpunosti zanemareno kao i ruke, podlaktice i šake. Figurica prikazuje žensku figuru u potpunosti s time da je autor nastojao istaknuti samo one dijelove koji služe plodnosti. Nije to jedina skulptura žene koja simbolički označava žensku dominaciju i plodnost. Brojna špiljska slikarstva dokazuju nam štovanje kulta žene i plodnosti. Žena nije bila samo simbol plodnosti već i središnja točka nastavka civilizacije. Razvitkom civilizacije seksualnost se počela zatomljivati. Iz kulta plodnosti i seksualnih era fokus se sa žena seli na muškarce. Bit seksualnosti i odnosa postala je muška zadovoljenost i njegovo potomstvo. Žene padaju u drugu sferu majka i kućanica, one postaju samo sredstvo kako bi muškarci došli do svojega konačnog cilja a to je potomstvo.

Godine 1976. Michel Foucault piše „Povijest seksualnosti“. Kada je riječ o seksualnosti, kulturno nesvjesno proizlazi iz simbioze političkih, društvenih i etičkih teza o represiji, moći i znanju povezanih sa seksualnošću.²³ Njegova „Povijest seksualnosti“ prikazala je ideju ljudske seksualnosti kao nužno podvrgnutoj represiji i ograničenjima iz jedinstvenog središta moći. Povijest pojma seksualnost ukazuje na brojnost govora o seksu, Foucault ih naziva diskursima²⁴. Njegov teorijski obrat označava trenutak u kojemu je seks objasnio kao posljedicu, a ne kao uzrok

²³ Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004-)

²⁴ Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

diskursa. Foucault diskurse povezuje s institucijama, koje seksualnost predstavljaju kao onu koja prethodi govoru. Stvaranjem lažne slike seksa i to diskursom osigurava specifično znanje o seksualnosti.²⁵

Osamnaesto stoljeće je seksualni diskurs ograničio političkim, ekonomskim, razmatranjem. Posebice je ograničen bračni život, sapleten gomilom propisanih pravila o tome kako, kada i gdje spolno općiti sa supružnicima. U devetnaestom stoljeću se fokus iz bračnog života premješta na seksualnost djece, i na raznovrsno seksualno ponašanje. U devetnaestom stoljeću bilo je uvaženo mišljenje kako seksualni par čine heteroseksualne osobe. Iako je Foucault smatrao kako je buržoasko društvo devetnaestog stoljeća društvo perverzije i izopačenosti. Devetnaesto stoljeće donosi medicinski katalogizirane različite oblike seksualnog ponašanja i sklonosti te se stvaraju mape imenovanih i definiranih nastranosti u svrhu nadziranja i liječenja istih. Foucault se u svojim razmatranjima često osvrće na svojega prethodnika Sigmunda Freuda i njegovu psihoanalizu seksualnosti. Razlika u njihovim pristupima je u konstrukciji kulturnih diskursa, Foucault ne zalazi u srž seksualnosti i ne gleda samo negativne nuspojave seksualnosti, dok Freud zalazi u srž seksualnosti i problem ogoljivan do srži. Oboje su odlučni u tome da je psihoterapija mjesto suvremene skrbi o seksualnosti koja zamjenjuje kontrolu želje i potrebe. Foucault je u svojoj „Povijesti seksualnosti“ ponavljao kako seksualnost treba shvatiti kao konstrukt u čijem se iskustvu pojedinci prepoznaju kao subjekti.²⁶ Također, Foucault pažnju poklanja četirima velikima strategijskim cjelinama znanja i moći. Od osamnaestog stoljeća možemo prepoznati kao histerizaciju ženskog tijela i pedagogizaciju nastranog užitka. Kao prvo navodi se *pravilo imanencije* koje upućuje kako ne postoji područje seksualnosti nastalo unutar znanstvene spoznaje nad kojim su naknadno uspostavljeni mehanizmi zabrane. Tehnike znanja i strategije moći, bez obzira na svoju različitost nadovezuju se međusobno u svojim oblicima podčinjavanja i obrascima spoznaje.²⁷ Drugo pravilo je *pravilo neprekidnih mijena* koje govori o važnosti u poretku seksualne moći. Poredak seksualnoj moći nije fiksna, ali nije niti slučajno što su oko hijerarhijski nemoćnih okupljeni brojni diskursi ne bi li se izgradila globalna politika seksualnosti koju danas opisujemo kao hetero normativnu²⁸. Treće

²⁵ Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

²⁶ Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

²⁷ Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

²⁸ Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

pravilo je *pravilo dvostruke uvjetovanosti* koje govori o strategijama i taktikama koje se moraju stopiti u cjelinu. Primjer kojim Foucault objašnjava ovo pravilo je obitelj. Obitelj reproducira društvo, a društvo oponaša obitelj jer su obje institucije temeljena na ugovornom poretku, kao što i njihova pravila i manifestacije proizlaze iz patrijarhalnog poretka koji podjednako poštuje društveni i spolni ugovor u kojemu su žene podređene.²⁹ Posljednje pravilo je *pravilo taktičke polivalentnosti diskursa* koje upućuje na razumijevanje diskursa kao mnogostrukih taktičkih elemenata koji zajednički tvore polje moći. Osobe nisu identitetom konstruirane isključivo diskursima koji ih opisuju niti protu diskursima, njihova je osobnost sagrađena od različitih životnih iskustava³⁰.

Iz svega dosada može se zaključiti kako je Foucaultovo razmišljanje seksualnosti dio procesa nužnog za stvaranje i jačanje modernih društvenih institucija. U analizi nedostaje cijeli splet seksa i romantične ljubavi, fenomena usko povezan s promjenama u obitelji.³¹

U Freudovoj knjizi „Tri rasprave o teoriji seksualnosti“ govori kako je ljubav jedan od temelja kulture, premda je njihov odnos u stalnom sukobu jer se ljubav suprotstavlja interesima kulture, a kultura ugrožava ljubav svojim ograničenjima.³² Freud opisuje generalnu „poremećenost društva“ premještajući pogled s individualne na kolektivnu patologiju. Kulturni zadatak je sublimirati seksualnost prenoseći ju u poželjan oblik međuljudske emotivne interakcije, transformacije libidnosti³³ u prihvatljivi kulturni kôd. Taj zadatak je nemoguće u potpunosti ostvariti. Posljedica provođenja nagona u liberalno rasterećeno kulturno polje je trajna napetost između principa ugone i zahtjeva kulture.³⁴ Raskol osobnog zadovoljstva, načela ugone i kulturnog očekivanja dodatno je opterećenje freudovskom „Ja“ koje postavlja prema svojoj okolini. Freudova pretpostavka je kako će bez obzira na okolnosti i situacije čovjek pronaći

²⁹ Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

³⁰ Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

³¹ Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

³² Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

³³ Libidnost (lat. Libido – požuda) se sastoji od sposobnosti našeg živčanog sustava da reagira na unutrašnje i vanjske spolne nadražaje. Određeni fizičko-kemijski podražaj koji djeluje na naš mozak izaziva u nama određene funkcionalne promjene, budi u nama spolni nagon koji se sastoji od želje za spolnim uživanjem i njenim zadovoljenjem.

³⁴ Tea Škokić, Ljubavni kod; ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

način da svoju autonomnost zadrži do kraja.³⁵ Drugačije je u stanju zaljubljenosti na čijem vrhuncu granica između „Ja“ i objekta nestaje. Zaljubljeni smatraju da su „Ja“ i „Ti“ jedno i tako se ponašaju. U odnosu su strane suprotstavljene, njihov odnos ovisi o drugome. Odnos karakteriziraju trivijalnosti i intimnost koja se manifestira u dijeljenju svakodnevice i rutinizaciji radnja. Intimnost u odnosu znači da osobe ne podliježu grupnoj strukturi, iako su te vrijednosti najčešće tipične mnogim ljudima. Rutinizacija odnosa često dovodi do ljubavnog kraha zbog zasićenosti. Tek svakodnevica, koju razumijevamo kao kulturnu represiju u kojoj je sve predvidljivo i poznato otupjeti ljubavni žar³⁶. Između različitih ljubavi i iskazivanja ljubavi, spolna ljubav pruža najsnažniji osjećaj zadovoljstva. Kulturni obrasci često kastriraju seksualni nagon stoga ga klasični ljubavnički odnosi stiliziraju i dovode do prihvatljivosti.

³⁵ Tea Škokić, Ljubavni kod; Ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

³⁶ Tea Škokić, Ljubavni kod; Ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti (2004.)

9. UMBERTO ECO – „POVIJEST LJEPOTE“

Godine 2004. Umberto Eco objavio je „Povijest ljepote“, u jednoj knjizi sabrao je i prikazao kako se na ljepotu gledalo kroz stoljeća, od stare Grčke do suvremenosti. Pogled na ljepotu se kroz stoljeća mijenjao, ali „lijepo je lijepo“ u antici i suvremenosti. Od arhitekture do ljudskoga tijela koje je veličanstvena građevina prirode.

Kako bi utvrdio što je „lijepo“ i „dobro“ Umberto Eco krenuo je od platonskog objašnjavanja pojma pa je k tome „dobro“ opisao kao nešto što potiče našu želju. „Dobro“ je kada netko umjetničko djelo ocjeni dobrim, a mi bismo voljeli biti autori istog.

„Dobrim“ nazivamo i nešto što je u skladu s idealnim načelom, ali je bolno, kao primjerice herojska smrt junaka, posvećenost onoga koji njeguje gubavca, žrtvovanje roditeljskoga života za spas djeteta... U tim slučajevima prepoznamo da je stvar dobra, ali iz egoizma ili straha ne bismo htjeli biti uvučeni u takvo iskustvo.“³⁷

„Lijepo“ je nešto što bi nas činilo sretnima kada bi pripadalo nama, ali je isto tako lijepo kada pripada nekome drugome. Eco napominje kako treba razlikovati lijepo od želje, primjerice neka osoba može biti lijepa iako ne pripada nama. Danas moderna teorija estetike priznaje jedino ljepotu u umjetnosti, dok se u prošlosti događalo suprotno. Ljepota je bila svojstvo koje su mogle imati stvari u prirodi, dok je umjetnost imala zadatak da reproducira tu ljepotu. Tek kasnije razrađen je pojam „lijepo umjetnosti“ koji obuhvaća obje domene. Da je ljepota u oku promatrača Eco to objašnjava ovako:

„... da goveda, konji i lavovi imaju ruke, i da rukama mogu crtati i stvarati djela kao što ih stvaraju ljudi, konj bi predočavali bogove slične konjima, govedo slične govedima, i stvarali bi tijela kakva svaki od njih ima.“

(Eco, 2004: 14)

³⁷ Umberto Eco; Povijest ljepote; str. 8.

9.1. Ideali ljepote u Antici

Estetski ideal u staroj Grčkoj bio je jednostavan,

„Tko je lijep, drag je, tko nije lijep, nije drag.“³⁸

U zlatno doba Grčke ljepota je uvijek povezivana s drugim vrijednostima kao što su „mjera“ i „prikladnost“. Homer u svojim opisima Trojanskog rata, koji je izbio zbog skandaloznog preljuba i otmice, opisuje kako lijepo uvijek preživljava. Prema tome lijepa Helena, iako izdajnička supruga, pošteđena je zbog svoje nadnaravne ljepote.

./„Licem je ona vrlo na besmrtnu boginju nalik! / Nego kakva je, da je, nek se lađama vrati kući / i nek ne ostavlja nama i sinovima našu tugu“./

(Homer, 2003: 156-165)

Lijepi predmeti svojim oblikom ispunjavaju osjetila, posebice oko. U slučaju ljudskog tijela važnu ulogu imaju osobine duše i karakter koji se percipiraju umnim, a ne tjelesnim, stoga se ponovo vraćamo na grčko objašnjenje kako je ljepota ekvivalent dobrome, a ružnoća lošem. Stara Grčka poznata je po kipovima Delfijskih bogova koji su napravljeni prema savršenim proporcijama. Svaki Delfijski bog više otkriva nego pokriva jer je ljepota tijela savršena kakva je od prirode dana. Ogoljeni kipovi su prikazani na poluerotičan način, jer iako u potpunosti ogoljeni oni su oku ugodni. Žene su često prikazane golih grudi, dok su muškarci prikazani potpuno goli. Grci su oduvijek bili opsjednuti savršenim proporcijama, pa je tako svaki grčki kip savršen u svojim proporcijama, osim u prikazu muškog spolnog organa. Povjesničari umjetnosti koji su se pozabavili pitanjem prikaza grčkih spolovila smatrali su da je razlog malih spolovila skromnost grčkih umjetnika koji su na muški spolni ud imali drugačiju predodžbu nego što ju imamo danas. Stoga su Grci velike i erektirane penise smatrali simbolom barbarstva, neuljuđenosti, neobuzdanost, gluposti i neciviliziranosti, dok su mala spolovila bila simbol pobjede nad primitivnim životinjskim nagonom tj. dokaz visoke uljuđenosti. Dokaz tome su grčke slike i reljefi koji prikazuju narode s kojima su ratovali. Ti narodi prikazani su s ogromnim, uzdignutim spolovilima što je za Grke bio znak barbarstva. Mali spolni udovi su simboli impresivnih grčkih dostignuća – njihove filozofije, umjetnosti, književnosti i sličnih civilizacijskih postignuća, dok su se veliki udovi pripisivali polubogovima,

³⁸ Umberto Eco; Povijest ljepote; str. 37.

ludama, satirima i neprijateljskim narodima. U grčkoj mitologiji javlja se Eros (grč. Ερως – požuda), bog ljubavne strasti, seksualne požude i same ljubavi. On je utjelovljenje životne snage koja se rodila iz kaosa. Njegov rimski parnjak je Kupidon (lat. *cupido* – požuda). Eros ili Kupidon je u umjetnosti prikazani kao krilati dječak s lukom i strijelom. Onaj koga je Eros/ Kupidon pogodio strelicom zaljubio bi se u onu osobu koju bi on smatrao prikladnom. Uz njih se u mitologiji vezuju raznorazne priče, te oni imaju veliki utjecaj na ljubavne veze bogova i ljudi.

Na istoku, u Indiji naučnik Vatsajan je u 4.st.pr.Kr. napisao „Kama Sutra“³⁹. Indijski tekst o seksualnim užiticima. „Kama“ označava seksualni užitak, a „Sutra“ pravila ili zakone. „Kama“ se prenosila s iskusnih žena na mlađe. Indija se oduvijek smatrala duhovnom zemljom, iako ima najbogatiju tradiciju erotske literature⁴⁰. To proturječi Europljanima koji dijele duh i tijelo, dok je u Indiji duh i tijelo jedna idealna cjelina. „Kama“ je za zdravlje potrebna isto kao i hrana. Rasprave o njoj sežu daleko u vedsko razdoblje (2 tis. pr. Kr.), indijski naučnici napravili su prikaz ženskoga tijela i erogenih zona, opisali su nekoliko tipova ženskog temperamenta, odredili mjesečni ciklus ženskog raspoloženja i „plimu i oseku“ seksualne požude.⁴¹ Kama sutra nas uči da je erotika dugotrajan obred koji se sastoji od *Jen-mo* umijeća doživljavanja orgazma bez ejakulacije. *Jen-mo* je točka između mošnje i anusa, tu točku potrebno je pritisnuti prije muške ejakulacije kako bi on doživio svoj vrhunac prije svršavanja. *Jen-mo* ima svoju duhovnu stranu očuvanja životne energije. Druga faza je *masaža lingama*, metoda masaže penisa bademovim uljem. Treća faza je *Vatsu*, to je masaža u vodi u kojoj se partnera potopi u vodu a pritom ga se masira, isteže i povlači. Za vrijeme masaže tijela potrebno je pritiskati erogene točke. Četvrta faza je *Kareca*, to je tehnika za sprječavanje trudnoće. Kada muškarac penetrira u ženu oboje dopuštaju samo akciju samo karličnih mišića⁴².

„Kama Sutra“ je zapravo katalog o ponašanju spolova u svim mogućim prilikama. Katalog osim što sadrži razno razne seksualne položaje, sadrži i poglavlja o vjenčanju, braku, načinu ponašanja u haremu, kako pojačati libido...

³⁹ Kama Sutra, „Kama“ znači seksualni ili emotivni užitak, a „Sutra“ su pravila, stoga bi to bilo svojevrsni zakonik o emotivnim i seksualnim užiticima koje su čitale djevice prije ulaska u brak.

⁴⁰ Internetski izvor: Znaite li zaista što je Kama Sutra?

⁴¹ Internetski izvor: Znaite li zaista što je Kama Sutra?

⁴² Internetski izvor: Znaite li zaista što je Kama Sutra?

„Kama Sutra“ ima 1250 stihova i 36 poglavlja. Tematski je podijeljena na sedam dijelova. U Zapadni svijet „donijeli“ su ju Burton i Arbuthnot 1883. godine stavljajući joj oznaku pornografije što je u uštogljenoj viktorijanskoj engleskoj izazvalo popriličnu pobunu. Šire gledajući „Kama Sutra“ nije ništa drugo nego priručnik za muške i ženske užitke.

9.1. Humanistički i renesansni ideali ljepote

U humanizmu i renesansi svjedoči se povratak platonizmu. Pravilna platonska tijela proučavaju i veličaju Leonardo da Vinci, Piero della Francesca i Luca Pacioli u „*De Divina Proportione*“. Knjiga „*De Divina Proportione*“ govori o zlatnome rezu⁴³ kao odnosu koji se uspostavlja u segmentu AB. Nakon postavljanja dijelne točke C, AB stoji spram AC kao AC spram CB. Prema toj teoriji Vitruvije je odredio zakon proporcija ljudskoga tijela.

Kada se govori o Vitruviju kao rimskome piscu, arhitektu i vojnome inženjeru koji je postao poznat tek u vrijeme renesanse, svakako se svi prisjete njegova djela „*De architectura libri decem*“. Knjiga „10 knjiga o arhitekturi“ je sinteza autora koji su postavili temelje današnjoj arhitekturi. No, Vitruvije osim što je poznat po arhitekturi poznat je i po zakonu proporcija ljudskoga tijela. Da Vinci je tušem i perom skicirao Vitruvijeva čovjeka koji je napravljen prema njegovim zakonima. Crtež je temeljen na povezanosti idealnih ljudskih proporcija i geometrije. Vitruvijev čovjek je veza čovjeka i prirode, svojevrsna „kozmografija mikrosvijeta“ koju je Da Vinci nastavio kroz svoje anatomske crteže jer je vjerovao kako je ustrojstvo ljudskog tijela slično ustrojstvu svemira. Prema antičkim zapisima tijelo mora biti istovjetno prirodi, a priroda se u mnogim slučajevima dijeli na četiri dijela. Stoga je brojka četiri postala temeljni i odlučujući broj u opisu čovjeka. Četiri su uda ljudskoga tijela istovjetna četirima godišnjim dobima koji se javljaju u prirodi, četiri su slova u imenu „Adam“ i četiri su strane svijeta. Dok je tijelo podijeljeno na četiri uda, peti ud bi bila glava, brojka pet vezuje se uz tajanstvenost, mističnost i estetsku savršenost. Vratimo se na Da Vincija koji je zahvaljujući Vitruvijevim zapisima stvarao veličanstvene prikaze savršenih ljudskih tijela po uzoru na antiku. Drugi renesansni autori donose drugačije prikaze tijela koji su daleko od antičkog savršenstva.

Jedan od neizostavnih renesansnih erotskih autora je Giovanni Boccaccio sa zbirkom od 100 erotskih novela „*Dekameron*“ (1353.) Priča započinje odlaskom sedam

⁴³ Zlatni rez je matematičko strukturalni pojam koji se veže uz umjetnost. Poznat je i kao zlatna sredina, božanski ili zlatni omjer. Teorijom zlatnog reza započelo se u antici, a svoj procvat doživljava u renesansi kada su teoretičari utvrdili da je zlatni rez najsavršeniji u prirodi, potpuno savršen ljudskome oku, harmonija između preciznosti i kaotične nesavršenosti. Bašćanska ploča je idealan primjer zlatnog reza. (Enciklopedija. Hr)

djevojaka i tri mladića na selo, kako bi prikratili vrijeme do povratka u grad (pobjegli su od kuge u Firenzi) mladići i djevojke odlučuju svaki dan pričati priče. Djelo je podijeljeno na priče koje se prepričavaju po danima, svaki dan ima drugačiju temu. „Dekameron“ osim što sadrži srednjovjekovnu simboliku brojeva kroz priče donosi se slike onovremenog društva i staleža. Raspon tema u novelama je raznolik, a kroz skoro svaku novelu proteže se erotska komponenta.

Ljudska tijela nastala u humanizmu i renesansi nisu u potpunosti ogoljena kao u slučaj u antici. Humanistička djela prikazana su sa primjerenim prikriivanjem intimnih dijelova. Renesansni čovjek smješta sebe u središte svijeta, voli se pokazivati u detaljima koji naznačuju njegovu moć. Oblici tijela ne skrivaju snagu, niti posljedice užitka, renesansni muškarac je debeo i kršan, nikada mišićav, on svojom odjećom pokazuje znakove utjecaja. Žensko tijelo u renesansi se oslikava u svojoj punini često s egoističnim izrazom lica.

9.2. Barok, klasicizam i romantizam

Umjetnost baroka i klasicizma poima ljepotu dvostruko. Ljepota je shvaćena kao oponašanje prirode prema znanstveno utvrđenim pravilima, ali i kao skup natprirodnog stupnja suvremenosti. Umjetnik u baroku je stvaratelj, ali i oponašatelj. Javlja se *simulakrum*⁴⁴, oponašanje prirode poput zrcala, pojedinosti reproduciraju cjelokupnu ljepotu te se gubi granica između stvarnosti i kopije. Umjetnička djela koja nastaju u razdoblju baroka i klasicizma vjerno prikazuju ljude kao portrete ili u svojem prirodnom okolišu. Slike su redovno prenatrpane u strogo organiziranom slijedu uklopljenih proboja ispunjene svjetlom i bojom. Ljepota tijela je skrivena odjećom. Barok je razdoblje u kojemu se u prvi plan stavlja nevinost, a ta nevinost je poželjna. Ljepota se pojavljuje u književnim djelima gdje se djevojke opisuju božansko savršenima, one su nedodirljive, nježne i nevine, one su idol žudnje. U hrvatskoj baroknoj književnosti javljaju se autori koji kombiniraju petrarkističku tradiciju i barokna obilježja. Jedan od najboljih hrvatskih petrarkističkih pjesnika je Ivan Bunić Vučić (1591.-1592.) koji u zbirci „Plandovanja“ obuhvaća tematiku ljubavnih i nadgrobnih pjesama. Žene u njegovim opisima su petrarkistički opisane.

Romantizam na svjetskoj i hrvatskoj sceni obiluje događajima i preporodnim mislima. Erotika se u književnim djelima javlja u obliku ljubavi. Ljubav je nerijetko u patriotskim pjesmama koje su prepune optimizma i vedrine. Javlja se ljubav prema jeziku i težnja za ujedinjenjem Slavena. Jezik se čisti od tuđica, njeguje se čisti oblik jezika. Romantizam se na svjetskoj razini često vezuje uz romantičarsku sanjivost, prirodu, uzvišenost i slikovitost. Jedan od najpoznatijih romantičarskih romana je roman Johanna Wolfganga Goethea „Patnje mladog Werthera“ (1774.). Roman govori o mladenačkoj ljubavi između Werthera i Lotte. To je platonska, nemoguća ljubav, zato jer je Lotta pripadala drugom pa je tako cijeli roman posvećen čežnji za drugim ljudskim bićem. Wertherova romantična ljubav govori o miješanju strasti i osjećaja, suprotstavlja se autorova sudbina sa sudbinom junaka. Ljubav je većinom tragična, a protagonist je pred njom bespomoćan.

Romantizam je razdoblje koje stavlja naglasak na ljubav, požudu, tjelesnost. Često se spominje ljubav kao nešto prirodno, divlje i nagonski, ali rijetko koje književno

⁴⁴ Simulakrum je lažna verzija nečeg stvarnog. Riječ simulakrum potiče iz latinskog jezika od riječi *simulare* što znači simulirati, odnosno napraviti nešto slično, imitirati lažnu stvarnost. (Enciklopedija.hr)

djelo opisuje ju na tako erotičan način. Ideja „novoga romana“ u kojemu glavna tema nije bio fantastični život junačkih gesta, nego stvarni, svakodnevni život, rodila se u pariškim salonima. Ljubav postaje „romantizirana“ prepuna gesta i što je više nemoguća to je intenzivnija. U romantizmu se ljubavi često suprotstavlja smrt, ona je za protagonista isto toliko lijepa kao što je lijepa ljubav prema ženi.

9.3. Realizam, moderna i suvremenost

Razdoblje realizma označeno je bojom tuge, jednoličnošću, turobnošću, ružnoćom, građanskim vrijednostima... Razvija se industrijalizacija i radnička klasa poprima lice skromnosti. S industrijalizacijom dolazi do širenja metropola u kojima nije bitna osobnost pojedinca već anonimnost ljudi, rađaju se nove klase, proizvode se strojevi koji smjenjuju rad malih ljudi, odjednom osobno više nije bitno, gubi se važnost maloga čovjeka.

Umjetnost u realizmu bogata je bojama, otmjenošću ljepotama i ljubavi. Slike su realne i slobodnije nego u prethodnim razdobljima. Razbija se tabu teme, autor je slobodan u svojoj umjetnosti. Javljaju se različiti oblici ljubavi, pa tako i ljubav prema smrti, odvratnosti i odbojnosti. Charles Baudelaire je svojom osebujnom zbirkom pjesama „Cvjetovi zla“ (1857.) izazvao pomutnju prikazujući osjećaje. Baudelaire je otkrio kako i ružno može biti lijepo, otkrio je svijet prepun ružnoća, svijet na koji nacija onodobno nije bila spremna. Baudelaire je kasnije postao uzor brojnim piscima te su i oni u svoja djela počeli uvrštavati lijepu ružnoću.

U moderni se javlja pojam „estetike zla i estetike ružnoće“ idealan predstavnik ovoga pojma je roman „Slika Dorian Gray“ Oscara Wilda iz 1891. godine, roman govori o prihvaćanju zla i prodavanju duše vragu kako bi tijelo zauvijek ostalo mlado i lijepo. U romanu se lijepo kupuje prodavajući esenciju bića – dušu.

U moderni se razvija estetski pravac „larpurlartizam“ koji je zasnovan na tezi da su stil i umjetnička djela sama sebi svrhom te da ne trebaju⁴⁵ pravila ili objašnjenja. Umjetnost se treba odvojiti od svih vjerskih i etičkih stega.

U hrvatskoj moderni nastaju neka od najboljih djela hrvatske književnosti, javljaju se autori poput Janka Leskovara (1861.-1949.), Antuna Gustava Matoša (1873.-1914.), Ive Vojnovića (1857.-1929.), Vladimira Vidrića (1875.-1909.), Janka Polića Kamova (1886.-1910.), Milana Begovića (1876.1948.) i mnogi drugi.

Pisali su o smrti („Misao na vječnost“ (1891.)⁴⁶, „Utjeha kose“ (1906.)⁴⁷) o životu, o pejzažu („Dva pejzaža“ (1907.)⁴⁸, „Lovoru“ (1907.)⁴⁹), a najviše djela nastalo je opisujući ljubav i sve njezine oblike („Bez trećeg“ (1931.)⁵⁰, „Romanca (1907.)“⁵¹).

⁴⁵ Enciklopedija.hr

U umjetnosti i književnosti svakodnevno se javljaju novi trendovi i načini pisanja. Javlja se „*Art Nouveau*“⁵² u kojemu ljepotu zamjenjuje funkcionalna ljepota. Javlja se masovna proizvodnja stvari koje su „moderne“. Početkom 20. stoljeća u modnim časopisima počele su se pojavljivati fotografije modela, time je moda postala sve važnija. Širom svijeta modni časopisi bili su traženi, imali veliki utjecaj na sveukupno poimanje mode⁵³. Dvadesetih i tridesetih godina u Italiji, fašistički kanoni ženske ljepote određuju ideal ljepote ženskoga tijela. Iz Italije se trend proširio na cijeli svijet pa su tako visoke i mršave žene sa konfekcijskim brojem 90-60-90 postale trend u svijetu. Industrijalizacijom i napretkom svijeta ideali su se mijenjali, naglasak na „lijepom“ ostao po uzoru na Aristotela. Talijanski slikar Elio Carletti (1925.1980.) je definiciju ljepote opisao ovako:

„Ljepota je zbroj dijelova složenih tako da ništa nije potrebno dodati, oduzeti ili mijenjati.“

U suvremenosti se pojam ljepote širi, ljepota prelazi u „oko promatrača“, postaje individualna. Lijepo postaje ideal, a pojavom interneta postaju dostupne razno razne informacije pa tako „lijepo“ postaje osobno. Danas u modnoj industriji postoje ideali ljepote koji veličaju različite oblike tijela, pa je tako sve postalo lijepo. Ljudi postaju slobodniji i pišu o erotici najvišem stupnju ljepote ljudskih tijela u skladu. 70-ih godina prošloga stoljeća na tržište stupaju erotski priručnici sa savjetima u teoriji i praksi. Erotika postaje slobodnom umjetnošću s naglaskom na osobne preferencije. U hrvatskoj književnosti se erotika počela razvijati u drugoj polovici moderne, a puni zamah dobiva u suvremenosti.

⁴⁶ Leskovar, J. (1891.); Odabrane novele; Misao na vječnost,. objavljeno u časopisu Vijenac.

⁴⁷ Matoš, A. G.; (1906.) Utjeha kose, objavljena je u časopisu „Suvremenik“.

⁴⁸ Vidrić, V.; (1907.). zbirka „Pjesme“ objavljena

⁴⁹ Vidrić, V.; (1907.). zbirka „Pjesme“ objavljena

⁵⁰ Begović, M.; (1931.) Bez trećeg

⁵¹ Vidrić, V.; (1907.). zbirka „Pjesme“ objavljena

⁵² *Art Neuvau* je stilski pravac u umjetnosti koji se javio kao reakcija na akademizam i eklektizam zadnjih desetljeća 19. stoljeća. Inspiriran prirodom u arhitekturu, umjetnost, slikarstvo i kiparstvo unosi elegantnu profinjenost zakrivljenih i ornamentalnost plošnih linija. (Enciklopedija.hr)

⁵³ Enciklopedija.hr

10. ANALIZA KNJIŽEVNIH DJELA

10.1. Dragojla Jarnević – „Dnevnik / Dragojla Jarnević“

Dragojla Jarnević rođena je u Karlovcu 4. siječnja 1812., umrla je također u Karlovcu 12. ožujka 1875. godine. Jarnević je hrvatska književnica, učiteljica i jedna od prvih feministkinja na ovim prostorima. Njezina ljubav prema knjigama rodila se u ranoj dobi kada je kriomice čitala sve do čega je stigla. Jarnević je rođena u siromašnoj obitelji s devetero braće i sestara. Većinu života provela je u brizi o obitelji dok se nije koliko toliko osamostalila radeći kao odgojiteljica u Trstu, Veneciji i Beču. Jarnević je u mladosti zauzimala jak feministički stav o odnosima u obitelji. Jarnević je bila braniteljica ženskih prava, borila se za obrazovanje te je pokušala u Karlovcu otvoriti školu za žene, kada to nije uspjela ostvariti podučavala je djevojke u svojem domu.

Zalagala se za ilirski pokret i prava žena, pristupivši Hrvatskom narodnom preporodu počela je pisati domoljubne pjesme i tekstove na hrvatskome jeziku objavljujući ih u preporodnim časopisima. Napisala je roman „Dva pira“ s tematikom revolucije 1848., pisan je u nastavcima, a izlazio je u časopisu *Domobran*. Njezin „Dnevnik“ je svakako njezino najdragocjenije i najopsežnije djelo. Rukopisni dnevnički zapisi sežu od 4. siječnja 1812. godine do 12. ožujka 1875. godine, dnevnik je kronološki iako ne sadrži zapise svakoga dana već dnevnik pisan prema događajima ili osjećanima koje je proživljavala. Dnevnik na tisuću dvjesto stranica sadrži zapise o istaknutim suvremenicima i političkim događajima. Dnevnik je u cijelosti objavljen 2000. godine u izdanju Matice hrvatske Karlovac, a priredila ga je Irena Lukšić koja je u cijelosti rukopisne zapise prenijela u tiskani oblik i objavila ih u obliku dnevničkih zapisa.

Godine 1839. Jarnević je otišla u Graz kako bi usavršila školu krojačice tekstila. Prilikom jedne šetnje, (12. svibnja) naišla je na neobičan zapis:

„Zdrav mi svaki bratac bio, koji god roda moga, komje jezik ovaj mio, ko me j`u njem razumiosva mu sreća od Boga došla. U potpis; Ilir iz Hrvatske. Dragojla osupnuta natpisom, ispod natpisa napiše „Ilirkinja e` ovdj jedna, premda ona tebe nezna, vendarjoj je kruto drago, daje našla ovdj`ječi, kojim srce svojel`ječi. U potpisu: Ilirkinja iz Karlovca.“

(Jarnević, 2000: 118)

Jarnević nije znala tko je autor natpisa, niti koliki će utjecaj ta osoba imati u njezinom životu kasnije. Na odlasku iz Graza upoznala je autora tih stihova, Ivana Trnskoga. Ivan Trnski bio je jedan od najvećih pjesnika ilirskog pokreta, pisao je pjesme, pripovijetke, dramske igrokaze i zagonetke, bio je prvi predsjednik Društva hrvatskih književnika. Jarnević i Trnski postali su jako dobri prijatelji, iako je on sedam godina mlađi od nje ona je bila zaljubljena u njega, no nikada nisu ostvarili ljubavničku vezu. Ivan Trnski imao je velikih političkih i književnih utjecaja na Jarnević. Na nagovor Trnskoga Jarnević je započela pisati na hrvatskome jeziku, a Trnski, koji je bio začetnik časopisa *Vijenac* nikada nije objavio niti jednu pjesmu do njezinog nekrologa 3. travnja 1975. godine. Jarnević i Trnski imali su romantičarsku platonsku ljubav, što doznajemo iz dnevnika. Trnski je kukavički pobjegao od ljubavi te se oženio za strankinju s kojom je kasnije imao petero djece. U njegovim stihovima često se nađe pjesma posvećena njoj.

Iako je njihova ljubav bila velika i moguća Jarnević je odbijala bilo kakvu šansu sjedinjena s muškarcem. Imala je ona kroz život brojne proscje koji su joj statusom i razmišljanjem odgovarali, međutim, ona je svih odbijala s osjećajem grijeha i srama. Bez obzira na brojne udvarače ona je u mislima ostala vjerna Trnskom. Bogobojazna Jarnević odrekla se muškaraca zbog svojih ideologija i pobožnosti. Čitajući dnevnik često sam naišla na riječi u kojima ona govori o svojoj samostalnosti i nepotrebnosti za muškim rodnom. Bojala se sagriješiti seksualnim odnosom, s druge strane predstavlja se svjetovna Jarnević koja ne dopušta ništa manje od onoga što smatra da zaslužuje.

Čitajući „Dnevnik“ čak i na prvih nekoliko stranica spominje se Jarnević koja je žena u punome smislu riječi, ona često tuguje i očajava za muškarcima. Na samome početku dnevnika spominje se Redinger, njezina „prva ljubav“ on je bio prijatelj njezinog brata, često su se družili i razgovarali, a u dnevničkim zapisima vidimo Jarnević koja izgara od želje i ljubavi prema njemu. No kada je doznala da on zapravo već ima djevojku, ona je uvrijeđena odbijala susrete.

„Kada bi ja ljubila i ljubav mi punim srcem oped odvratjena, podnipošto ne bih mogla biti ljubomorna, niti bi trpila, da je ljubovnik ljubomorani. Vlastito pouzdanje nebi trpilo takovih osjećanja s moje strane: bilo bi me stid, da čovjek u koje poštenje vjere neima... a š njegove; da bi si nad mene, koja mu jedanput omili, bolju tražit mogo... Ako bi on to ipak učinio,

nije vredan moje ljubavi, i pod mojim bi dostojanstvom mučiti ga ljubomornostiju i hotjeti ga pridobiti. Idi bez traga! takova čovjeka nemanjka svaki dan!“

(Jarnević, 2000: 65)

Jarnević smatra da je seksualnost ono što tjera muškarce da se prema ženama odnose kao prema objektu. Ona smatra da muško i žensko treba biti ravnopravno u svim poljima, pa tako i u doprinosu kućanstvu. Žena ne smije biti potlačena od muškarca već treba biti ravnopravna, a njihov bračni odnos se ne smije temeljiti na muškome stjecanju i ženskom dvorenju muških potreba. Jarnević je u očima modernog feminizma cinična, iako zauzima stav odbojnosti prema muškarcima, ona im se svejedno vraća i svoje najbolje stranice dnevnika posvećuje njima. Predstavlja sebe kao snažnu ženu kojoj muškarac ne treba, a s druge strane žudi za pažnjom i dodirom, te biva uvrijeđena ako ju koji od njih odbije.

Današnje žene slave svoju slobodu i seksualnost, Jarnević je u tjelesnome vidjela zlo koje je stajalo na putu jednakosti. Smatrala je da žena koja se jednom preda muškarcu pada pod njegov utjecaj i gubi svoju slobodu. Kada uzmemo u obzir da je Jarnević živjela na početku devetnaestog stoljeća, trebamo shvatiti i onovremeni pogled na seksualnost. Ženama se tijekom povijesti eros znatno više uskraćivao nego muškarcima, definirane su prema muškoj seksualnoj želji. Može se reći da je ženska seksualnost korištena kako bi se vršila represija nad njima samima. Tako lišene obrazovanja, neovisne ekonomske prednosti ne možemo kriviti Jarnević što je odbijala takav sistem u potpunosti. Jarnević je kao svoje oružje u obrani protiv patrijarhata odabrala znanje i obrazovanje. Smatrala je da je seksualnost distrakcija koja bi ju odvela iz puta njezinih ideala, ali u dnevničkim zapisima često nailazimo na kolebanja.

„ Ja mišljah pobiediti strasti tiela, nu mi se vidi, da i duh nije vazda vladar tielu, i da, ako baš i u savezu skupa, posve i neposrjedno jedan s drugiem vladati ne može; jer da bi to bilo, moje tielo bi moralo, po neumornimi i strašnimi bojevi koje već mnogobrojne godi proti navalujućimi poželenji vodi posve izčisteno biti i bez najmanje kaplje razblude, za kojom evo sada sve više i više gine. Nu ja ću se pobiediti! Pobiediti ću se ma ako me i nemir moga serca zaduši, ako se žila od žile u svome deretanju razpadne, ako mi omrkne bieli dan u suzah i ako mi se mozag smete. Vaj Prirodo, dali su ovake naslade tvoje! Krjepost, da li je ovo nagrada tvoja!“

(Jarnević, 2000: 155)

Dnevnik je Jarnević predstavljao odmak od zbilje, ona je u zapisima štitila sebe od nametnutih društvenih okvira. Uzmemo li u obzira da Jarnević nitko nije štitio od osude društva, lako je shvatiti zašto je ona pribjegli okretanju sebi. U dnevniku se najčešće zapisuje svjedočanstvo jednog dana. Ona je u svoju svakodnevnicu često dodavala opaske, tračeve i moralne dileme koje se ne bi usudila naglas izreći. Dnevnik je njezin bijeg, ali i prilika da se pokaže onakvom kakva ona zaista jest. Ona u dnevniku je onakva kakva u stvarnome životu ne bi mogla biti. Unutar dnevnika isprepliću se fragmenti vremena i smisla, dnevnik je isprepletana mreža ideja koja nitima navodi čitatelja da pročita svaku priču jer se priče ne nadovezuju jedna na drugu već napreskokce nadovezuju. Dnevničko pisanje jedan je od prvih oblika ženskoga pisma. Pisanje se smatralo kao kulturnim, uzvišenim samim time i „muškim“. Žensko pismo bilo je ograničeno na sferu privatnosti u obliku dnevničkih zapisa.

Jarnević je „Dnevnik“ ostavila u nasljeđe pedagogiji, da iz njega iscrpi sva pedagoška znanja, ali njezin dnevnik korisniji je iz puno pogleda pa primjerice i kao povijesni pregled jer je Jarnević kao svojevrsni svjedok vremena zapisivala političke i razne druge događaje, s druge strane njezin dnevnik je svjedok razvitka ženskoga pisma.

Odabravši status „usidjelice“ Jarnević je odabrala slobodu obrazovanja i pisanja.

„ Pa da se ja vežem za ovakva kakova sunarodnjaka, da mu postanem ženom, ropkinjom? Ja koja sam danomice nastojala da se usavršim u svakoj struci što na ženu spada, koja sam vrstan neodvisan život od muža si skrojiti, ja da idem za muž samo zato da budem ženom?!“

(Jarnević, 2000: 407)

Broj prosaca koji se javljaju u Jarnevićevu dnevniku teško je i popisivati, no njezin stav prema tijelu i tjelesnim potrebama je od samog početka jasan. Ona je valorizirala djevičanstvo i krepost, a svoje je tijelo smatrala teretom koji ju je zbog potreba često sputavao. Od rođenja boležljivo tijelo joj je često uzrokovalo sramotu i nelagodu, pa se u dnevniku često žalila na bolove u grudima, *inkontinenciju*⁵⁴. Svoje prvo seksualno iskustvo doživjela je sa 40. godina te ga je opisala isprva kao slabost, a kasnije kao grijeh. Jarnević je pokleknula tjelesnim potrebama i predala se muškarcu te u svojim opisima nije bila nimalo čedna i pobožna.

⁵⁴ Inkontinencija je nemogućnost kontroliranja mokrenja, obuhvaća smetnje povremenog „bježanja“ mokraće do kompletne nemogućnosti zadržavanja mokraće.

„Bio je krasan, cernooki muž od 28 godinah, lepog struka a blage naravi; svakdanje obećanje, razliki razgovori i k tomu mnoge borbe, koje sam već podnela u ovakih prilikah, i s velikom mukom jih zavladała, činiše mi sada iznimku praviti, i manje sam se mogła otimati ćuti, vatrenom gerlenju i neodoljivoj onoj želji, u narućju nedanput mužu bluditi, koj mi upravo serdču prilići...ufanje ga deržaše i on me pratiše svaki dan kao moja senca; onda dojdje s molbami, sa jurišanjem; svemu s perve ruke odolih, oda me uzme nagovarati, a ja uzmem umstvovati: tu zapeh; svakako još neodlućena; iznenada ,o dodje u sobu, i velika njegova slaboća – prodje i u mene; još nebih odlučena. Ali sada me uzme zaklinjati da ga nemuči kao da sam nemila, divja zver, silom me zagerli, i nakon žestokog hitanja i otimanja, ukroti se ponositost moja i ja- posernem. Sva njegova napeljavanja molbe, zaklinjanja, nagovarjanja nemogu kasnije ipak ništa više, i sretno se oteh razbludi koja biaše samo za čas kratki sa mnom zavladała.“

(Jarnević, 2000: 464)

U kasnijim dnevničkim zapisima seksualni čin opisan je kao grijeh i sramota, ona je brojne molitve poklanjala Bogu kako bi očistila svoju dušu i misli od pokleknuća. Na slijedećim stranicama doznajemo da se čin ponavljao te je ona svoje potrebe upražnjavala sa dvostruko mlađim muškarcem kojega nije smatrala dostojnim sebi.

„Ja stojim s dušom i serdčem oped čista pred svojim sudcem nebeskim, i u poniznosti se ufam, da me neće kroz onu moju pogrešku inaće kazniti, ako nebi- groza me hvata ovo izreći! ako nevi velim kroz kakvovu bolest, koju bi bio mogo onaj nesretni moj nepeljavas lasno imati, premda mi se je živim s Bogom i svojim poštenjem zaklinjao, kada sama kasnije o tome posumnjala da nema...“

(Jarnević, 2000: 465)

Jarnević rastrgana između želja i potreba kažnjava samu sebe zbog svojih htijenja. Da je taj muškarac bio na istoj intelektualnoj razini s njom bilo bi upitno bi li ona povratila svoju „čistoću“. Stoga se često u dnevniku pronalazim Jarnevićev vapaj za muškim identitetom jer „dok kćeri rade i priskrbuju, sinovi putuju po svijetu, obrazuju se i lakomisleno troše“ samo je jedna od tužaljka koje se mogu pronaći u „Dnevniku“.

Žene koje uspiju suzbiti svoju seksualnost i odaberu racionalnost nad nagonom imaju slobodu kultivirati svoj um. Jarnević je svoj intelekt puno više cijnila od svojih tjelesnih potreba te je odlučila prikloniti se racionalnom. Često se Jarnević proziva začetnicom feminizma u hrvatskoj, povodeći se po definiciji feminizma koja govori o spolnoj represiji muškarca nad ženama. Moderni femisti bi Jarnević osudili da vrši

svojevrnsni antagonizam prema seksualnome. Jarnević se vodila mišlju da žene oslobođene seksualnosti imaju slobodu unaprijediti um, ako se razum promatra neovisno o spolu kao što je Jarnević od početka zahtijevala ona je postignula visoki cilj u svojem intelektu. Dnevnik Dragojle Jarnević stoga je zapis o vremenu, ženi koja je nadvladala spolne razlike te postala jednom od najobrazovanijih osoba onoga vremena, ali i o ženi koja je žrtvovala svoju seksualnost radi inteligencije.

10.1. Milan Begović – „Nasmijana srca“

Milan Begović rođen je u Vrliki, 19. siječnja 1876. godine, umro je u Zagrebu 13. svibnja 1948. godine. Jedan je od najznačajnijih i najpopularnijih pisaca prve polovine dvadesetog stoljeća. Osnovnu i srednju školu završio je u Splitu, nakon srednje škole upisuje Prirodoslovni fakultet u Zagrebu. Na četvrtoj godini prekida studij zbog financijski razloga i zapošljava se u Splitskoj gimnaziji na mjestu suplenta. Kasnije ponovo upisuje studij u Beču, a kasnije i u Italiji gdje 1903. godine diplomira romanistiku i slavistiku. U hrvatskoj književnosti javlja se već kao šesnaestogodišnjak objavljujući u zadarskom *Narodnom listu* pjesmu „Nad spomenikom Viških junaka“. Svoju prvu dramu „Pod ciganskim čadorom“ napisao je pred kraj Zagrebačkog studijskog života. Radio je kao dramaturg u Bečkom kazalištu, a kasnije je u Zagrebu postao redatelj Drame u Hrvatskom narodnom kazalištu. Svoja djela rijetko je objavljivao pod svojim imenom već je djelovao pod nekoliko pseudonima kao što su Xeres de la Maraja, Tugomir Cetinski, Stanko Dušić, Esop s Griča, Hipolit, Malvolio i Petronus. Godine 1900. objavio je arkadijsko – erotski kanconjer „Knjigu Boccadoro“ koji se sastoji od deset idilično pastoralnih pjesama. „Knjiga Boccadoro“ je po objavljivanju izazvala brojne reakcije zbog svoje izrazito modernističke orijentacije s hedonističko – erotskom komponentom. Begović je kao izraziti modernist pisao pjesme prepune erotike lascivnosti ljubavnih čeznuća i slavljenja⁵⁵ vječnih ljepota, zbog toga je dobio simpatije najboljih hrvatskih pjesnika, ali je doživio i brojne napade pseudomoralista koji su ga prozivali zbog pornografije i efektne pomodnosti.⁵⁶ Upravo mu je „Knjiga Boccadoro“ donijela neku vrstu negativne popularnosti koja ga je pratila do kraja života. Godine 1902. objavio je dramu „*Myrrha*“ pod pseudonimom Stanko Dušić, i jednočinku „*Venus victrix*“ koja je premijerno izvedena u HNK Zagreb. Dramu „*Gospođa Walewska*“ napisao je 1906. godine kada je i izvedena u HNK i objavljena u časopisu *Suvremenik*. Godine 1911. Begović upoznaje Alfreda Bergera koji ga je u svojem kazalištu u Beču zaposlio kao volontera. Godine provedene u Beču i Hamburgu znatno su utjecale na Begovićevo stvaralaštvo te je on 1912. izveo svoju dramu u bečkome kazalištu „*Neue Wiener Buhne*“. Za to vrijeme u Zagrebu izlazi njegova zbirka pjesama „Vrelo“. Početkom Prvog svjetskog rata Begović je poslan u prvi bosanski bataljun na dužnost poštanske cenzure. U ratu upoznaje svoju

⁵⁵ Internetski izvor: Politika kao sudbina hrvatskoga pisca

⁵⁶ Internetski izvor: Politika kao sudbina hrvatskoga pisca

drugu suprugu zbog koje se odluči preseliti u Maribor gdje s njom zasniva obitelj. Kada se 1920. godine Begović vratio u Zagreb radio je kao profesor na Glumačkoj akademiji, a iste godine napisao je i roman „Dunja u kovčegu“. Godine 1923. objavio je humoristično-erotsku prozu „Nasmijana srca“. Kada je Begovićev brak u njegovim pedesetim godinama bio pred raspadom, odlazi u Italiju gdje upoznaje svoju treću suprugu. Treća žena donijela mu je i potrebnu književnu zrelost, ideje te je u tome razdoblju Begović napisao svoja najbolja djela. U tome razdoblju nastaju; „*Il teatro nazionale croato di Zagabria*“, „Hrvatski Diogenes“, ciklus „Tri dame“ od kojih je njegova prva drama „Božji čovjek“ dobila Demeterovu nagradu. Godine 1926. nastala je tragikomedija „Pustolov pred vratima“, 1931. godine objavio je svoju najpoznatiju dramu „Bez trećeg“, 1934. nastaje komičan spjev „Ero s onoga svijeta“. Dvije godine nakon objavljivanja „Bez trećeg“, Begović je napisao „Gigu Barićevu“, roman koji se temelji na arhetipskoj potrazi Penelope i Odiseja s naglaskom na psihološke reakcije. Begović je također napisao „I Lela će nositi kapelin!“, „Umjetnikovi zapisci“, „Sablasti u dvorcu“, „Kvartet“, „Dva bijela hljeba“...

Za vrijeme Drugog svjetskog rata, Begović i supruga odlaze u Zagreb. Begović nedugo nakon dobiva titulu fašista te mu jugoslavenska vlast doživotno zabranjuje tiskanje djela. Dvije godine kasnije Begović umire bez ikakvih počasti i novinskih nekrologa.

„Nasmijana srca“ naslov je humoristično – erotsko prozne zbirke Milana Begovića. Zbirka je objavljena 1923. godine no ne pronalazi ju se u Begovićevim biografijama. Uzevši u obzir da je djelo pisano početkom dvadesetog stoljeća kada je seksualnost bila u velikoj mjeri tabuizirana, pretpostavlja se da je ovo djelo, kao vjerojatno i mnoga drugih zabranjeno. „Nasmijana srca“ je zbrka od devetnaest Begovićevih sabranih djela, koja su reakcija na svjetski modernizam, a u literaturi su reakcija na „*short story*“. Zbirka sadrži više humoristično proznih, nego erotskih priča.

Prva kratka priča u djelu pod nazivom „Dora, Flora i Desanka“. Priča je to o tri sestre. Pripovjedač u prvome licu govori o svojim susretima sa sestrama te o dojmovima o svakoj od njih. Radnja se događa u Zagrebu gdje pripovjedač često prati djevojke iz škole kući ili u crkvu gdje ako dobije priliku koju od njih pozove na šetnju. Njihovi susreti su često dogovarani u crkvi sv. Blaža, niti jedna od sestara nije bila svjesna afere u kojoj su se nalazile. Jednog dana pripovjedač je sreo samo Floru te ju je

upitao gdje su joj sestre, na to mu Flora odgovara prkosno da ga čekaju sestre u crkvi sv. Blaža, time cijela romansa pada u vodu i priča završava.

Još jedna zanimljiva kratka priča je „Jedan koji plaća alimente“. Živko Margetić je glavni protagonist ove priče, on radi u vladi, u povjerenstvu za unutarnje poslove, on je mladi činovnik pred kojim je uspješna karijera. On je sposoban, pametan i mlad čovjek kojemu je dojadila rutina i došao je u godine u potrazi za suprugom. Živko Margetić bio je posebno izbirljiv kod odabira buduće partnerice, svaka djevojka iz njegova kraja imala je nešto što mu se nije sviđalo.

„Zato se pobrinu, da sazna za koju djevojku koja nije baš puka sirota i koja će, osim svoje mladosti donijeti u njegov jednostavni život i malo praktičnog raskošja.

(Begović, 1923: 37)

Njegov pas Bob nije bio izbirljiv u odabiru partnerice već je skakao na svaku kuju, baš je to uzrok lošeg glasa njegova vlasnika. Naime, Bobi je oplodio jednu kujicu, a njezina vlasnica tužila je Margetića te od njega tražila da svaki mjesec plaća alimentaciju za malene štence. Zbog lošeg glasa i plaćanja alimentacije Živko nije mogao pronaći partnericu za ženidbu jer niti jedna nije htjela momka koji ima alimentaciju za plaćanje.

„ Prije godinu dana bezobrazni i avanturistički Bob Živka Margetića ušao je u baštu susjedne vile stare septemvirke Agate pl. Jarnjevićeve. Stara Septemvirka imala je još sasma djevičansku kujicu Loru, koju je Bob u jednom brutalnom času svoga neukrotivoga nagona zloupotrebio.“

(Begović, 1923: 40)

Begović je često svoje drame temeljio na bračnim odnosima i bračnom nevjerstvu pa je tako i kratka priča „ Glupi kolega“ jedna od njih. U priči se govori o uobičajenom bračnom paru iz Beograda koji odlazi na more u Crikvenicu. Kako su mužu iskrsnule obaveze na poslu u zadnji tren te nije mogao ići na ljetovanje sa svojom suprugom, a kako ona ne bi bila sama poslao ju je na more sa svojim asistentom. Priča je formirana u epistolarnom obliku, tj. bračni par se dopisuje pismima gdje pišu svoje dojmove o godišnjem odmoru i o situaciji na poslu. Kroz njihova dopisivanja, barem na početku, supruga ne voli to što ju je suprug poslao na more s asistentom, smatra ga dosadnim i napornim, no jedno pismo mijenja situaciju. Naime suprug je u pismu

ženi napisao kako je njegov asistent zaista glup i u potpunosti beskoristan, asistent je to pročitao i malo pomalo je zavodio suprugu.

„On me vozi u čamcu – on me u vodi nosi na leđjima, -- on se brine za moje stvari – njegov se bas pretvorio u sopran i ne kaže više nikad „boga mi „, nego „duše mi „... Dragi neka ti ne bude žao ono pola sata više, što ćeš ostati u kancelariji. Pomisli da se žrtvuješ za me...“

(Begović, 1923: 47)

S vremenom su se pisma suprugu promijenila, žena se više nije žalila na odsustvo partnera već je uživala u asistentovom društvu. Posljednje pismo u kojemu ona govori kako će ostati duže u Crikvenici otkriva ženinu nevjeru.

Još jedna priča kako jabuka ne pada daleko od stabla je kratka priča „Krv“. Priča govori o bračnome paru koji se rastao zbog muškog nevjerništva. U braku su dobili kćerku koja kada je ušla u pubertet počela je upražnjavati seksualne odnose sa svakim muškarcima kojeg je upoznala.

„I gdje god da se makne: na zabavi, u školi, na šetnji, uvijek po koja neprilikam, zgodica, ludorija. Sa zabave nosi po nekoliko ljubavnih izjava, iz škole nekoliko zaludjelih profesorskih glava, a sa šetnje po koje pisamce.“

(Begović, 1923: 61)

Majka je vodila svoju kćer doktoru koji joj je propisao dijetu i strogi kućni zatvor. Kako krv nije voda dokazala je kćerka koja se u konačnici spetljala sa majčinim novim partnerom.

Priča „Deložirana ljubav“ govori kako je u svakoj vezi treći višak. Mladi bračni par iz Zagreba, Krešo i Lidica uzeli su se iz ljubavi. Svaki centimetar njihova stana bio je označen njihovom ljubavlju, voljeli su se javno i privatno. Uživali su jedan u drugome u svakome trenutku. Njihova ljubavna gugutanja prekinuo je dolazak Krešina oca. Krešin otac osjećao se usamljeno na selu, prodao je kuću i odselio sinu u Zagreb. Krešo i Lidica više nisu mogli biti slobodni u ljubavi jer je otac svugdje išao s njima, kod kuće on je bio sveprisutan. Međutim, jedna nevolja nikada ne dolazi sama pa je tako ocu palo na pamet kako bi bilo lijepo kada bi njegova unuka, šesnaestogodišnja

Mira došla na nekoliko mjeseci u Zagreb. Kuća je bila velika tako da je bilo mjesta i za nju. Dolaskom mlade Mire u kuću, Krešina i Lidina ljubav polako se počela gušiti u prošaptanim poljupcima i suzdržanim uzdasima. Vlastita kuća postala im je mrska, nenasna, gušila ih je i sve više razdvajala. Kako bi spasili svoj brak i svoju ljubav Krešo i Lidica počeli su svaki vikend odlaziti u hotel kako bi imali svoju privatnost i ponovno oživili strasti.

Begovićeva zbirka kratkih priča „Nasmijana srca“ bavi se strastima i raznim oblicima ljubavi, iako seksualnost nije eksplicitno prikazana. Milan Begović nije se ustručavao komentirati bračne i slobodnjačke odnose te svaka prozna priča u djelu sadrži priču o ljubavi, ali i svojevrsnu pouku. Ženski likovi u Begovićevu stvaralaštvu nisu nemoćni, pasivni likovi, one su ravnopravne i jednako bludne kao i muškarci. Primjerice u priči „Krv“ protagonistica je kćer bludnika koja je i sama nasljedstvom postala bludnica, muškarci koji se pojavljuju u njezinome životu nisu bitni već su oni samo sredstvo. U ovoj zbirci Begović nije stavljao muško i žensko u opoziciju seksualnosti već je njihova seksualnost podjednaka. Zbog takvog promicanja seksizma i ravnopravnosti spolova Begović je često bio na meti čitatelja koji su ga osuđivali zbog direktnosti. Zahvaljujući Begoviću koji je modernizirao modernu u hrvatskoj i otvorio sasvim jedan novi aspekt čitanja, ali i pisanja, on je probio led u hrvatskoj erotskoj književnosti.

10.1. Ivan Kušan – „100 najvećih rupa“

Ivan Kušan je rođen u Sarajevu 1933. godine. Životni vijek proveo je u Zagrebu. Diplomirao je na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, uređivao je brojne časopise; *Telegram*, *Most*, *Modra Lasta*, *Smib*, *Hit-junior*. Bio je redovni profesor na Akademiji, prevoditelj i slikar u slobodno vrijeme. Kušan je najpoznatiji kao autor dječjih romana, i kao redatelj dječjih filmova. Njegova djela su: „Uzbuna na Zelenom Vrh“ (1956.), „Koko i duhovi“ (1958.), „Domaća zadaća“ (1960.), „Zagonetni dječak“ (1963.), „Lažeš, Melita“ (1965.), „Koko u Parizu“ (1972.), „Strašni kauboj“ (1982.), „Ljubav ili smrt“ (1987.), „Koko u Kninu“ (1996.), „Trenutak unaprijed“ (1957.), „Razapet između“ (1958.), „Zidom zazidani“ (1960.), „Toranj“ (1970.), „Veliki dan“ (1970.), „Naivci“ (1975.), „Prerušeni prošnjak“ (1986.), „100 najvećih rupa“ (1993.), „Ljubi susjeda svoga“ (1995.), „Medvedgradski golubovi“ (1995.), „Promišljeni, dugi gnjev“ (1997.), „Knjiga za mladež i starež“ (1998.), „Nasljednik indijskog cara“ (2000.), te drame; „Čaruga“, „Ljepotica i zvijer“, „Narodni glas“, „Psihopati“, „Rupa za udaju“, „Spomenik Demostenu“, „Svrha od slobode“, „Vaudeville“.

Kušan je najveći dio književnog opusa posvetio mladim čitateljima, uz djela za mlađe čitatelje nastajala su i djela za odrasle. Jedan od njegovih najboljih romana nastao je 70-ih godina prošloga stoljeća. Roman „Toranj“ proglašen je romanom godine i reinterpetiran je u kazalištu. Zbirka proznih priča „100 najvećih rupa“ je antologija najvećih svjetskih književnih djela u Kušanovoj reinterpetaciji. Kušan je napisao antologiju 1993. godine za vrijeme ratnih napetosti u Hrvatskoj, te je uz dašak cinizma i puno hrabrosti udahnuo život i drugačiji pogled na svjetske klasike. Ivan Kušan je u komentaru proze napisao da je u knjizi samo riječ o prešućivanju erotikoga u prozi i poeziji. Smatrao je da su velikani književnosti u svojim djelima doveli nas do napete erotske situacije te nas prešućivanjem zakinuli. Kušan je smatrao da su upravo ti erotski činovi ključni u svakome djelu te da oni određuju sudbinu junaka. Brojni autori se skrivaju iza metafora pa je Kušan smatrao zadatkom otkloniti metafore i ogoliti ideje autora. Temu duhovne i tjelesne strasti izbjegavali su svjesno ili namjerno iz straha, licemjerja, interesa ili političkih razloga. U djelo „100 najvećih rupa“ nisu uvršteni pisci poput Boccaccia, Rabelaisa, Zole, Nabokova i Držića jer su oni sami „popunili rupe u svojim djelima“ tj. nisu se ustručavali u opisima. Iako je seksualna revolucija u svijetu započela 60-ih godina prošloga stoljeća, na naše

područje došla je sa popriličnim zakašnjenjem. Naime Balkan, pa i Hrvatska iako se ponose liberalnošću na spomen seksa i seksualnosti okreću glave. Početkom 90-ih kada je nastalo ovo djelo naša domovina je bila u velikim prekretnicama, od promjene države, promijene vlade, pa i promijene društva. Kušan je odlučio zasladiti svoj književni opus pisanjem erotske proze i obogatiti hrvatsku književnost erotskom zbirkom. Samo djelo obiluje eksplicitnim seksualnim opisima, slikama i dojmovima. Reinterpretacije djela ogoljene su do kože, Kušan je u svih 100 odabranih djela uzeo ključni moment i u njega ubacio dio erotike.

Jezik u djelu „100 najvećih rupa“ ovisi o jeziku književnog djela. Kušan je prilagođavao stilove ovisno originalu. Unutar djela nije se ustručavao priče začiniti različitim vrstama seksualnosti pa se tako u primjerice u „Djevojčici sa šibicama“ javlja pedofilija, u Stendhalovom djelu „Crveno i crno“ javlja se ženski mjesečni ciklus, u djelu braće Grimm „Crvenkapica“ govori se o pedofiliji, incestu, gerontofiliji... Gogoljevo djelo „Kabanica“ opisuje egzibicionizam Akakija Akakijeviča s dozom nekrofilije. Priče unutar erotske zbirke poredane su kronološkim redoslijedom, a započinje s Mahabharatom 1700. godine pr. Kr., i završava Camusovim „Strancem“ 50-ih godina prošloga stoljeća.

Erotska zbirka „100 najvećih rupa“ započinje pričom „Odi, pa van“ koja je reinterpretacija Mahabharatine knjige „Adi Parva“ što u prijevodu znači „Knjiga početka“. Adi Parva je skup 19 knjiga s 236 podnaslova. Kušan je odlučio prepričati priču o kralju Kurdzuu i odabiru mladoženje za svoju kćer, princezu Kurvintu. Naime, na ceremoniji odabira pravog mladoženje muškarci su trebali seksualno zadovoljiti i probušiti djevičnjak mlade princeze Kurvinte. Kralj Kurdzuu htio je za da njegov nasljednik bude Arpuni te je kćeri umetnuo dupli kožni djevičnjak.

„Čujte i počujte, o kraljevi! Ovdje je moja sestra i njezino blago u utrobi među nogama. Treba probiti kožni štit koji vodi u njezinu riznicu. Onaj tko izvrši ovaj teški zadatak otrpe, dobit će moju sestru Dayupadi za ženu, ma tko bio, samo da je plemenita sjemena.“

(Kušan, 1992: 12)

Ceremonija razdjevičenja odvijala se u teatru, gledališta su bila napunjena gledateljima, a lože udvarateljima. Kraljević Drhtamymuda stane usred teatra sa sestrom pod rukom i govori udvarateljima da onaj koji probije njezin djevičnjak postaje kralj tko god on bio, i polegne svoju sestru na pod. Udvaratelji su se počeli

nizati na djevojci, no niti jedan nije bio dovoljno snažan kako bi pridobio njezinu čast, brojni su završili s ozljedama. Sve to gledajući Arpuna se razljuti i počne mošnjama mahati uokolo dolazi do djevojke i obavi časnu službu, a Kurvinta ga veselo prihvati nogama i stade cjelivati. Tako je odabran novi kralj. Kušan se u pisanju ove priče i transkripciji imena poslužio maštom i vulgarnošću te je izmijenio neka imena.

Priča „Skidanje čari“ ulomak je iz Cervantesovog romana „Don Quijote“. Kušan je odabrao poglavlje VII. knjige (3. glava) koji govori o susretu Quijota, Sancha Panze i Dulcineje. U podnaslovu je naznačeno „skidanje čari, slastima maurske baklave i o tome kako je Don Quijote ostao suhoga koplja“. Priča započinje Sancho Panzovim govorom o poslanju Quijotea da mu dovede odabranicu Dulcineju, ili da ugovori njihov susret u njezinim dvorima. Sancho Panza je naišao na Dulcineju i njezine dvije sluškinje koje su jahale na magarcima, brzo je pohitao svojem vitezu javiti vijest da gospodarica njegova srca dolazi. Don Quijote uzbuđeno je čekao njezin dolazak, no kada su djevojke prilazile na magarcima Quijote je komentirao Sanchu da je nelijepa seljanka, široka bucmasta lica, pretilog tijela i zatubastog nosa neprivlačna i da nije zainteresiran nakon čega se okrenuo i udario magarce po pozadini kako bi odgalopirali što dalje. Nelijepa Dulcineja padne s magarca i zadigne joj se haljina, a Sancho Panza kao neustrašivi perjanik prvi isproba djevojku.

„Njena se dronjava suknja raširi kao rep purana, a kad pade na trbuh, krupna guzica bljesnu kao humak pirinejskog snijega. Čestiti perjanik Sancho uhvati za nakurnjak, dobrano ga protrese i počeše podsjećajući neku milinu pod zamašnim trbuhom. Zagledao se u veliki otvor među guzatim brijezima, obrastao mrkim čestitkom, nalik na Montesinosovu spilju u koju će jednoga dana sići njegov dični vitez i opisati je kao četrnaest hvati duboku udubinu u koju mogu stati kola s mulama.“

(Kušan, 1992: 52)

Nedugo nakon čina, iz međunožja se počeo širiti nenasan smrad, na što je perjanik bio ponosan jer je on umjesto svojega viteza takvu prljavštinu otklonio. Priča koju je Kušan reinterpetirao napisana je s mnoštvo humora i zanimljivih situacija, međutim u priči se radi o silovanju i nasilju nad ženama što nikako nije humoristično. Također, u priči „Nema pustoga otoka“ Daniela Defoa, spominje se silovanje domorotkinje, tj. kako je to Kušan naznačio „silovanjem divljakuše do pripitomljavanja“.

„Snažno sam divljakušu uhvatio za bedra i, ma koliko da se opirala i batrgala, i ma koliko da mi je već bilo prigustilo,...Osjetio sam samo

snažan otpor njezina stisnuta mišića i ubode oštih dlaka oko njezine ovlažene jame, koji se nisu uopće mogli usporediti s nevinim dražkanjem maljica na dupencetu pastorkine kćerke.“

(Kušan, 1992: 64)

Goetheovo djelo „Patnje mladog Werthera“ puno je ljubavi, tuge i romantike. Lik Werthera prikazan je kao časni gospodin koji je zaljubljen u Lottu. Dok je Lotta prikazana kao žena koja se odrekla ljubavi zbog financijske sigurnosti. Kušan nam donosi sasvim drugačijeg Werthera. Werther dolazi u posjet Lotti, i oni odlaze u sobu s klavirom. Seksualna napetost između njih je na vrhuncu i oboje su svjesni toga. Lotta i Werther se prepuste strastima, ona mu pokazuje svoje dojke i nudi mu se, oboje željni jedno drugoga Lotta shvaća da Werther u svom naletu strasti i ljubavi ima erektilnu disfunkciju.

„Naslonivši se ramenom na Werthera, Lotta je mislila što li se događa u njegovoj glavi u tijesnim hlačama ispod žutog prsluka. Lagano je dotakla njegova bedra svojim koljenom i ondje ga zadržala. Tobože popravljajući vrpce na haljini gotovo je izvadila jednu dojku i predala mu je kao jabuku. Werther se tresao kao šiba na vodi, a srce kao da će mu pući. Samo mu se među nogama ništa nije pomaklo.“

(Kušan, 1992: 80)

Uplakani Werther odlazi kući i ostavlja poruku za Lottina supruga Alberta „Hoćete li mi posuditi svoj pištolj?⁵⁷. Lotta uzbuđena i nezadovoljena prilazi suprugu Albertu te ga grli i miluje, Albert prihvaća milovanje te se oni uzmu na klaviru. Werther u samoći svojega doma ponižen i razočaran naređuje slugi da napiše pismo Lotti. U pismu je napisao

„ Kroz tvoje je ruke prošao, ti si ga brisala, milovala, možda i cjelivala. Ti mi daješ oružje, koje sam ja tebi morao dati. Momak je rekao da si drhtala kad si mi ga držala u ruci. Lotta, ni jedno tisućljeće ne može izbrisati želju koju je u meni izazva ovaj pištolj. Kako sam te uvrijedio, kako sam bio glup i slijep! Kako te silno želim...“

(Kušan, 1992: 82)

Nakon toga Werther suočen sa svojom impotentnošću legne razgoličen u krevet i plegne pištolj do sebe.

⁵⁷ Kušan, I.(1992.) ; 100 najvećih rupa, Znanje, Zagreb; priča Patnje mladog Werthera, 75. str.

Bajka braće Grimm „Crvenkapica“ preimenovana je u „Crvenka pica“. Bajka se zasniva na tradicijskoj predaji kako bi djeci prenijela poruku da se ne smije pričati s neznancima i kako uvijek treba slušati savjete odraslih. Crvenkapica u originalu govori o djevojčici koja je dobila zadatak odnijeti bolesnoj Baki na kraju šume kolačiće, Kušan je svoju priču također započeo opisima Crvenkapice i majčnim uputama kako sigurno stići do Bakine kuće. U Kušanovoj verziji naivna Crvenkapica susreće se s Vukom te mu govori kako ide u posjet Bakici. Vuk joj predloži da baki nabere lijepog cvijeća, što je ona naravno i poslušala. Dok je Crvenkapica brala cvijeće za baku Vuk je otišao do Bakine kuće, ona ga je rado primila u kuću i pozvala u svoj krevet gdje su se oni zabavljali dok nije došla Crvenkapica. Baka pozove Crvenkapicu da joj se pridruži u krevetu i poigra se s Vukom. Igra u krevetu se ubrzo pretvorila u trojac u krevetu, dolaskom lovca Luke prizor se mijenja te i on uskače u krevet i nastavlja igru. Ubrzo je Bakina kuća postala bludnište zvano „Tri hrasta“. Kušanova verzija priče sadrži sve likove koji se pojavljuju i u originalu priče, radnja ostaje ista do dolaska u Bakinu kuću kada se ona pretvara u mjesto bludničenja. Priča sadrži elemente pedofilije, voajerizma, zoofilije i raznih drugih poremećaja. Kušanova priča nagrđuje original te mijenja cijelu poantu priče.

Još jedna Kušanova priča koja prelazi granice ukusa je „Djevojka sa šibicom“, u originalu „Djevojčica sa šibicama“ Hansa Christiana Andersena . Bajka u originalu donosi priču o siromašnoj djevojčici koja je prodavala šibice na ulici po naredbi oca. Dolaskom zime ljudi su dane provodili u svojim toplim domovima, dok ih je djevojčica promatrala preko prozora. Jedne večeri bilo je toliko hladno da je ona sjela na pločnik i počela paliti šibice, za svaku zapaljenu šibicu poželjela je želju. Željela je topao dom i hranu na stolu, u tim željama djevojčica je zaklopila oči i umrla. Kušanova priča donosi sličnu priču o djevojčici koja na Danskim ulicama prosi ljude i prodaje šibice, naime ona na kraju također pali šibicu po šibicu zaželi želje, jedna od njezinih želja bila je da ju mladi princ odvede u svoju toplu kuću. Želja je bila toliko jaka da se djevojčica osvijestila i otvorila oči, na sebi je zatekla prljavog, starog beskućnika koji ju je silovao. Kušan završava priču komentarom

„Ima takvih trulih u državi Danskoj.“

(Kušan, 1992: 116)

Kušanova priča je neukusna, neprimjerena i sadrži elemente nasilja, ali pouka na kraju djela ostaje ista.

„Tako se to radi u Parizu“ naslov je Kušanove interpretacije Flaubertova djela „Gospođa Bovary“. Može se reći da je „Tako se to radi u Parizu“ izgubljena epizoda originala. Priča ne donosi ništa novo jer je Flaubert u svojem djelu u opisima Gospođe Bovary i Leona dao naslutiti što se događa kada se oni u Parizu u kočiji prekrivenih prozora voze oko parka. Kušan je „začinio“ epizodu erotskim epilogom koji je u originalu ostao prešućen. Također, priča „Nora ženska“ govori o Ibsenovoj drami „Nora“. Kušanova interpretacija ne donosi ništa novo jer sam original sadrži primjese erotike spominjući kako je Nora pomogla svojoj obitelji u teškim trenucima.

Priča „Jebeno prezime“ reinterpretacija je Čehovljeve priče „Konjsko prezime“. Priča je drugačija od drugih unutar zbirke jer ne sadrži elemente erotike već samo erotske nazive. U priči se govori o generalu Prežnjevu kojega je zabolio zub, nakon što je isprobao sve što mu je inače pomagalo pozvao je liječnika koji mu je rekao da mu on ne može pomoći neka pozove vrača. Radnja priče vrti se oko nemogućnosti dosjećanja prezimena vrača. Jedina poveznica s prezimenom je dosjećanje da je prezime prostačko pa se u priči nabrajaju ideje za prezimenom; *Jeptušenko, Kurvinov, Jebačin, Pizdunov, Pizdačkin, Pizdakov, Kurcov, Kuronja, Droljev, Pičkinski, Prčnjevoj, Picolovačkin, Pizdomaterinski...* Kada je zubobolja postala prejak, a liječnik se nije mogao dosjetiti prezimena u konačnici si je sam izvadio zub i bol je prestala.

Zbirka sadrži i hrvatske autore, a započinje Matoševom pjesmom „Djevojčici mjesto igrača“ u kojoj se govori kako će djevojčica jednog dana postati žena te kako će se razni kavaliri nizati na njoj. Od hrvatskih autora tu su još i Marija Jurić Zagorka, Ivana Brlić Mažuranić, Vladimir Nator, Ivan Cankar, Tin Ujević, Ivo Andrić i Miroslav Krleža. Priča koja mi je zapela za oko morbidnošću je priča „Ćorava posla“, reinterpretacija Andrićevog romana „Na Drini ćuprija“ koja govori o užasima rata u Bosni. U priči je Salko Ćorkan izvukao žensko truplo iz Drine te ga opetovano seksualno iskorištavao.

„Nagnuo se nad nju i poljubio je u vršak dojke. Stresao se od studeni i od želje, pa izvukao iza pasa krivu čakiju. Uhvati joj mlohove a ledene ruke i razbaca ih postrance kao da je pribija na krst. A onda joj svojim koljenima razmakne lepe i dugačke noge. ... Upravi joj svoj kvrgavi mizdrak pravo u

onaj šumoviti otvor ali se utaman džilitnu – ne uđe. I on mahnit i van sebe,
krenu nožem u utrobu da proširi otvor kroz koji će proštac ući u telo...”

(Kušan, 1992: 311)

Ovo je jedina priča u zbirci koja govori o nekrofiliji.

Kušanova erotska zbirka „ 100 najvećih rupa“ u kratkim crtama donosi autorovu percepciju svjetske književnosti. Sto djela predstavljeno na erotski način, tj. Kušan je smatrao kako su autori „prešućivanjem“ erotskih scena mijenjali bit romana i priču glavnih junaka. Ova erotska zbirka donosi ponešto za svakoga, ali ne i za svakoga.

10.2. Borivoj Radaković – „Porno“

Borivoj Radaković hrvatski je pisac i prevoditelj rođen u Zemunu 1951. godine. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je južnoslavenske jezike i komparativnu književnost.⁵⁸ U svijetu književnosti poznat je po svojem prvijencu „Sjaj epohe“ i drami „Dobrodošli u plavi pakao“ praižvedena 13. svibnja 1994. godine. Radaković je dosada objavio knjigu proze „Ne to nisam ja“ (1994.), „Plavi grad“ (2002.), zbirku erotske proze „Porno“ 2002. godine., „Sredina naprijed“ knjiga eseja i putopisa iz 2003. godine, roman „Virusi“ iz 2005. godine, „Amateri“ iz 2010. godine, te roman u stihovima „Što će biti s nama“ iz 2015. godine.

Borivoj Radaković jedan je od suosnivača Festivala alternativne književnosti (FAK) iz 2000. godine. FAK se održavao svega nekoliko godina jer je njegova postojanost uzburkavala osjećaje mnogih. U proljeće 2001. godine kritike na fakovce postale su sve izraženije od strane Hrvatskoga slova, Vjesnika, Ferala, čak i televizijski serijal „Po ure kulture“ negativno su karakterizirali novonastali festival književnosti. Vremenom je „Festival A književnosti“ postao sredstvo samoispunjenja ega pa je Borivoj Radaković kao jedan od glavnih osnivača srušio cjelokupni projekt u radio intervjuu.

U knjizi „Porno“ Radaković izmjenjuje humor s užasima, pornografiju, melankoliju i psovke. Radaković ismijava mitove, muško- ženske odnose, patrijarhat i nacionalno-književne probleme. Jezik djela je jednostavan, a opet sklon je erudiciji i različitim književno literarnim eksperimentima. Govor likova često je popraćen kolokvijalizmima, anglizmima, žargonizmima i modernim urbanim govorom. Radakovićeva proza i govori koji se javljaju u djelu obiluju nepotpunim eliptičnim rečenicama što je oznaka živoga razgovora.

„E, a fakat ovi se ljube za ozbiljno... To ni pusa neg... Čuj, to bu izgleda jako ozbiljno... To bu izgleda... To bu – staraaaaaa!.. Ševili buju se!“

(Radaković, 2002: 193)

„Porno“ je erotska zbirka proznih tekstova u kojima Radaković situacijama iz normalnog života pridaje dozu erotike. Radakovićev stil pisanja je jednostavan,

⁵⁸ Wikipedija.hr

žestok i surov, a opet se naslanja na tradiciju zagovarajući rubno i drugačije, forsirajući žargon i psovku.

Prozne priče unutar zbirke „Porno“ poredane su kronološkim redoslijedom od djetinjstva do starosti. Radaković je unutar djela uvrstio i nekoliko priča ili dijelova priče koji govore o zabranjenim temama npr. homoseksualnost, biseksualnost, pedofilija, voajerizam, autozoofilija, razni fetišizmi... Djelo započinje pričom „Šlatanje“ kojoj u podnaslovu stoji „Šlatanje ili Srpsko pitanje pod velikim odmorom u 6.b školske godine 1963./64. Priča je napisana s natruhom erotike, govori se dvanaestogodišnjacima koji pod školskim odmorima hvatali djevojke iz razreda za grudi.

U proznoj priči „Tekma“ koje je podijeljeno na više manjih pod poglavlja Radaković opisuje obitelj i članove koji se okupljaju na gledanju utakmice u obiteljskom domu. Iz sasvim uobičajene atmosfere; žene koje pripremaju hranu i muškaraca koji su usredotočeni samo na utakmicu, fokus se premješta na kćer koja po prvi puta dovodi dečka u kuću te oni odlaze u njezinu sobu. Fokus se situacije seli na njihov spolni odnos, dok je cijela obitelj u drugoj sobi okupljena ispred malih ekrana.

Priča „Lažljivica“ govori o tipičnoj gradskoj obitelji i šesnaestogodišnjem dječaku koji dolazi kući iz škole, ranije nego inače i zatiče majku i njezinog ljubavnika u seksualnom činu nakon čega dječak bježi od kuće i razmišlja o viđenome.

„ Oči su mu pune goleme slike: golo: njegova mama sva plegla prema naprijed preko nekog muškarca. Stražnjica joj se, onako napeta, bijeli u prostoru i zaokuplja mu pogled. Mamino tijelo sve je usredotočeno na krupan kurac što ga je primila u sebe.“

(Radaković, 2002: 51,52)

Tijek priče pomalo podsjeća na Salingerova „Lovca u žitu“, zbog mladenačkih opisa lutanja, razmišljanja i razrješenja situacije. Kao i u već poznatome djelu, dječak po imenu Mladen se nakon traumatičnog iskustva viđenja majke s drugim muškarcem otuđio se u grad i našao na proslavi gdje se napio i imao svoje prvo seksualno iskustvo. Nakon cjelodnevnog lutanja vraća se kući i sjeda za obiteljski stol gdje svi zajedno večeraju zanemarujući sve prethodne događaje.

Priča „Pušiona“ u sebi sadrži dijelove prostitucije, naime u njoj se pojavljuje djevojka koja zbog nedostatka prihoda ulazi u kafić i traži načine kako bi u što kraćem

vremenu došla do novca. Za jednim stolom sjedi profesor suvremene književnosti Zagrebačkog sveučilišta sa svojim asistentom, ona im prilazi i nudi seksualne usluge. Isprva odbijaju djevojku no nakon odlaska asistenta, profesor ju poziva u toalet kafića gdje ga ona oralno zadovolji za pedeset kuna.

Poglavlje „Voajerka“ opisuje homoseksualni odnos iz pozicije promatrača. Priča govori o djevojci koja se skriva u grmlju pokraj parkirališta i promatra dvoje muškaraca u odnosu i sve to telefonski prepričava prijateljici. Vrhunac priče je opis odnosa koji se prekida dolaskom nasilnika koji izvlače muškarce iz automobila i tuku ih.

Priča „Iscjelitelj“ najkontroverznija je priča unutar zbirke. Djelo prati mladića koji je otkrio da njegov spolni organ sadrži moći iscjeljenja, te on iscjeljuje ljude odnosom (analnim, oralnim ili seksualnim) ovisno o težini bolesti. Priča sadrži elemente nekrofilije, pedofilije, gerontofilije, voajerizam...

„ U kakve je sve gnojne rane trpao kurac, u kakva sve usta puna gnjilih zuba, bezube staračke ralje, usrane čmarove, kancerozne vulve, kakve je sve rugobe jebao, kakvi su mu sve mrski ljudi dolazili, a on ih je silom svoje ljubavi iscjeljivao, vraćao im nadu i vraćao ih u život.“

(Radaković, 2002: 227)

10.3. Branko Bizjak- „Zagrebački hot-line“

Branko Bizjak rođen je 1944. u Zagrebu. Zbog poslijeratnih okolnosti djetinjstvo i dječjačko doba provodi u dječjim domovima širom Hrvatske. U sedamnaestoj godini doznaje da boluje od distrofije mišića. Nakon završene osnovne i srednje škole u Zagrebu na Filozofskom fakultetu upisuje studij komparativne književnosti i povijesti umjetnosti. Fakultet nije završio zbog bolesti i nemogućnosti pohađanja predavanja. Godine 1969. izdaje svoju prvu zbirku pjesma pod naslovom „Pogaženo cvijeće“, romansirana autobiografija „Oboreni pesimizam“ izlazi 1980., erotsku proznu zbirku „Zagrebački hot line“ objavljuje 2008. godine.

Zbirka „Zagrebački hot line“ donosi sasvim drugačiju perspektivu erotskog štiva, glavni lik ujedno i autor zbirke je osoba s invaliditetom. Zbirka je podijeljena u trinaest poglavlja koja su naslovljena ženskim imenima. Srž kratkih priča je prikaz života osobe s progresivnim invaliditetom. Iako društvo osobe s invaliditetom često zamišlja kao aseksualne osobe, Bizjak u čitateljev svijet donosi prikaz sasvim drugačijih potreba i razbija tabu invalidne seksualnosti. Likovi koji se javljaju u zbirci su prave osobe s izmijenjenim imenima. Prostitucija kao zanat postoji od davnih dana, poznata je i kao najstariji zanat. Žene/prostitutke koje se javljaju u djelu ogoljene su do srži i prikazane onakvima kakve zaista jesu, žene koje su zbog potreba ili viših životnih ciljeva bile primorane prodavati svoje tijelo za novac.

Bizjakov cilj bio je da se pogled na prostitutke promijeni jer su one zbog društveno pretjeranog moraliziranja izgubile slobodu i postale dio podzemnog svijeta i tema tabua. Bizjak ističe elementarno u ljudskoj prirodi, a zanemaruje ružno u ljudskoj naravi. U njegovom djelu nema mjesta za prijatelja, suradnika i suparnika već je bit svedena na puko zadovoljavanje potreba. Njegovi jedini prijatelji su žene noći. Narcisoidnost i samodopadnost je jako izražena u djelu, autor je izraziti estetik i ekstravagadist koji u svojim opisima veliku pažnju pridaje ženskim spolnim organima. Bizjak je svoj spolni ud personalizirao i uzdignuo na prijestolje idolopoklonstva. Nazivom „Dojdek“⁵⁹ simbolično označuje svoj spolni ud koji se javlja u blizini ženskih osoba.

⁵⁹ „Dojdek“ sinonim za pridošlice, u jeziku ima pejorativno značenje pridošlice koji se nije prilagodio životu u drugoj sredini.

Autorov invaliditet ne daje priliku za društvenosti ili mogućnosti upoznavanja osoba suprotnog spola kako bi zadovoljio svoje potrebe, ali on to niti ne želi. Kao sredstvo upoznavanja žena služe mu vruće linije ili oglasi iz novina. Vruće linije kao način upoznavanje dama sežu duboko u društvene slojeve, žene koje se javljaju su svih društvenih slojeva i služe svim društvenim slojevima.

Jezik djela je jednostavan, poetičan i ne cenzuriran. U djelu je vulgarnost stavljena u prvi plan, a opisi ženskog spolnog organa su poetično erotični. U predgovoru Bizjak opisuje svoj stav o temi kojom će se u narednim stranicama baviti, o ženama s kojima će se družiti i kako je baš njih odabrao za svoju zbirku. Bizjak je napisao ovu zbirku kako bi obilježio i zapamtio susrete s djevojkama, niti u jednom trenutku ih ne omalovažava već ih poštuje i prihvaća onakvima kakve jesu. Zbirka na početku i kraju djela sadrži citat iz Ivanovog evanđelja

„Tko je od vas bez grijeha, neka prvi na nju baci kamen.“

Erotska zbirka započinje pričom pod naslovom „Paula, pica nad picama“. Na početku priče je opis žene: crna jakna i crne hlače- jednostavne i pomalo orijentalne, pomalo sramežljiva što mu je odalo da se onedavno bavi ovim poslom. Običaj djevojaka je da se najprije skinu ispred njega nakon toga odlaze na tuširanje. Autor je u potpunosti nepokretan i leži na električnom krevetu u sobi. Nakon tuširanja ona dolazi do njega i čin započinje dodirivanjem i poetski opisanim seksualnim odnosom.

„...ali Paula je već spustila moj električni krevet na najniži nivo te, kleknuvši između mojih nogu i smjestivši moga maloga slatkoga Dojdeka među svoje ružičasto bijele dojke, licne ga i oblizne par puta kao neki medeni oblizak, a zatim za ugura u svoja slatka mala rumena ustašca...“

(Bizjak, 2008: 13)

Centralni dio priče je opis njezinog spolnog organa. Organ je opisan u svoj ljepoti, ružnoći i nudeći mu različite nazive.

„...ali moj pogled padne dolje: kad tamo, između njenih raširenih snažnih koljena i napetih bedara nalazila se rastvorena najveća svjetlucava pica koju sam ikada u svom životu vidio... Pomilovao sam prstima tu vatrenu mesnu sluznu želatinu, još više zapanjen njenom veličinom i punoćom na mojem dlanu. Bila je to u pravom smislu riječi – vulva nad vulvama, kravlja pička nad pičkama!“

(Bizjak, 2008: 14)

Bizjak smatra kako niti jedan narod u svijetu ne časti taj dio ženskog tijela s takvim bogatstvom sinonima kao što ga častimo mi Hrvati, neki od ponuđenih naziva su; *pica, pizda, pizdica, pičić, pičuljak, pička, pičkica*, i kao kraljica svih tih riječi nalazi se riječ: *pička*. Odnos završava obostranim orgazmima, Brankovim ušuškavanjem u krevet te odlaskom Paule.

Jedna od priča koja je drugačija od drugih je priča o Ines, u podnaslovu „Kada se kosturi fukaju, i mrtvaci pjevaju“. Tu večer Branko se zaželio ženskoga društva te se od brojnih oglasa odlučio za jače naznačeni oglas:

„Atraktivna, visoka, vitka djevojka, lijepog lica, udovoljava svim vašim željama i željicama. Družila bih se s vama u vašem prostoru...“

(Bizjak, 2008: 45)

Od obećavajućeg oglasa do potpunog razočarenja, djevojka koja je došla na njegova vrata bila je sve samo ne atraktivna i mlada. Bila je to žena u svojim četrdesetim godinama, izrazito mršava i ne lijepog lica. Sa sobom je donijela dvije plastične vrećice u kojima je nosila odjeću kako bi se presvukla nakon obavljenog posla. Branku je to bio najlošiji seks u životu, ali je fatalna Ines morala ući u njegovu zbirku.

„Istoga trena Ines poskoči kao izglednjela koza našavši se u hipu raširenih nogu u mom sedlu: i ukaže se njena pica kao razvaljena tvrđava na bojnopolju kod Kloštar Ivanića, zvana Mrtvogajac; unutarnji i vanjski bedemi njenoga karaule- pičuljka bili su napola srušeni ili urušeni, a u sredini zjapilo je grotlo ugaslog vulkana – crna rupa.“

(Bizjak, 2008: 51)

Posljednja priča u zbirci naslovljena je „Anja, moja najdraža cura“ govori o Brankovoj potrebi za ljubavi i prijateljstvu. Jednoga sasvim običnog ljetnog dana Branko se vozio u električnim kolicima po gradu. U šetnji gradom često je prepoznavao djevojke s kojima se družio te bi mu one u prolazu samo podijelile osmijeh i nastavile bi svojim putem. Iz obližnjeg kafića pozvala ga je Anja koja je bila u društvu svoje prijateljice, njihov miran razgovor prekinulo je dobacivanje iz obližnjeg stola. Anja nije htjela slušati zlonamjerne komentare te odlazi do stola i svađa se s dečkima koji su pravili nered. Nered se pretvorio u svađu i tučnjavu, a Branko i Anja odlaze svatko na svoju stranu. Navečer, oko 23 sata Anja dolazi kod Branka s bocom vina, natoči dvije čaše legne do njega na kreveti i počne govoriti kako joj je dojadio život koji živi.

„Ustvari, što da ti kažem: imam lov, stan, automobil... Ali što mi sve to vrijedi ako nemam čovjeka kojega volim, ako nemam svoju obitelj, svoju djecu... Razumiješ? Željela bih svu svoju ljubav i pažnju pružiti nekome. Ali kome? Okružena sam samo idiotima. Već mi je pun kufer takvoga života... „

(Bizjak, 2008: 138)

Anja i Branko se jedno drugome jadaju i plaču, u konačnici zaspu zajedno. U ovoj priči nema fizičke intimnosti, ali su autor i djevojka ogoljeni do srži. Oni u svojim jadanjima dokazuju kako život koji žive je sve samo ne lijep, te kako je svaki dan borba za opstanak.

Kroz svaku od priča (osim posljednje) autor ostavlja dojam jake osobe koja se pomirila sa svojom bolešću. Posljednja priča donosi sasvim drugačiju sliku autora koji se slama u rukama prijateljice žaleći što joj ne može ponuditi ništa više od onoga što je. „Zagrebački hot line“ je zbirka erotskih proznih priča koju bi svi trebali pročitati, ne zbog erotskih scena već zbog razumijevanja razbijanja tabua invalidske seksualnosti. Ovo djelo prikazuje kako život s invaliditetom ne staje već se prilagođava mogućnostima, autor je prikazao sebe kao jaku osobu koja priznaje svoj križ, ali i osobu koja se slomi pod teretom križa kojega nosi.

10.4. Milko Valent – „Radikalna mjesečina“

Milko Valent hrvatski je pjesnik, prozaik, dramatičar, esejist, teoretičar i kazališni kritičar. Rođen je 6. srpnja 1948. godine u Zagrebu. Na Filozofskom fakultetu diplomirao je filozofiju i komparativnu književnosti. Zastupljen je u 25 antologija i 46 domaćih te stranih izbora, pregleda i panorama poezije, proze, drame i eseja.⁶⁰ Njegova stvaralačka karijera započinje nakon završetka studija, piše i objavljuje od 1976. godine. Valent je jedan od najuspješnih hrvatskih pisaca, ovjenčan je Maslinovim vijencem na *Croatia rediviva*: Ča, Kaj, Što – baštinski dana, jezično pjesničkoj smotri u Selcima na otoku Braču 2009. godine i tako postao *poetae oliveatus*. Brojni njegovi tekstovi prevedeni su na slovenski, mađarski, makedonski, slovački, ruski, talijanski, poljski, njemački i engleski jezik.⁶¹ Za dramu „Ground Zero Aleksandraž“ dobio je 2002. godine prvu nagradu, a za dramu „Gola Europa“ 2000. treću nagradu Marina Držića. Roman „Umjetne suze“ proglašen je najboljim književnim ostvarajem u 2013. godini, a 2014. godine dobio je nagradu Vladimira Nazora. S istim romanom bio je među finalistima književne nagrade T-portala za najbolji roman u 2013. godini. Na drugome natječaju *Petrarca Fest* za najbolji sonet dobio je treću nagradu (sonet Rock`n` roll). Napisao je „*Carpe diem*“ (1979. teorijski eseji), „Leptiri arhetipa“ (1980. poezija), „Zadimljen lopta“ (1981. poezija), „Koan“ (1984. poezija), „Clown“ (1988. roman), „Erotologike“ (1988., teorijski eseji), „Totalni spol“ (1988. polemike, eseji), „Slatki automati“ (1990. poezija), „Erektion“ (1990. poezija), „Al-Gubbah“ (1992. proza), „Rupa nad rupama“ (1995. poezija), „Plava krv“ (1997. poezija), „Vrijeme je za kakako“ (1998., proza), „Bubnjevi i čipke“ (2000. drame), „Jazz“ (2001. poezija), „Neuro – Neutro“ (2001. poezija), „Eurokaz“ (2002. kazališne kritike), „Fatalne žene plaču na kamionima“ (2002. roman), „Nježna palisandrovina“ (2003. proza), „Demonstracije u jezgri“ (2004. poezija), „Isus u kampu“ (2004. proza), „PlayStation“ (2005. roman), „Radikalna mjesečina“ (2016. proza), „Zero“ (2006. dramska trilogija), „Plaidoyer po pički2 (1980. psihodrama), „Higijena mjesečine“ (1987. radiodrama), „Zelena dolina“ (1991. radiodrama), „Ink In The Eye“ (1998., radiodrama), „Bordel divljih jabuka“ (2002. drama), „Danas je Valentinovo“

⁶⁰ Internetski izvor: Moderna vremena, Milko Valent, Radikalna mjesečina

⁶¹ Internetski izvor: Moderna vremena, Milko Valent, Radikalna mjesečina

(2003. radio drama), „Gola Europa“ (2003. drama), „Nema više Apokalipse“ (2006. drama), „Umjetne suze“ (2013. roman), „Mala klaonica nježnosti“ (2007., drama).

Radikalna mjesečina je autorski izbor kratkih priča koje su nastajale posljednjih tridesetak godina. Svaka kratka priča karakteristična je na svoj način, ali povezana autorskim glasom, u prvome planu su ljudski odnosi i seksualnost. Svaka prozna priča sadrži prizore tjelesnosti i seksualnosti koji mogu biti izraz mladenačke, srednjo dobnе i staračke seksualnosti.

Zbirka prozних tekstova „Radikalna mjesečina“ sadrži autobiografske priče iz kojih progovara iskustvo pričanja i oblikovanja teksta. Prva priča „Delirij u galeriji (12 veličanstvenih)“ govori o danima nakon studija. U priču nas uvodi autobiografski govoreći o završetku studija komparativne književnosti te o bunilu koje je došlo nakon završetka studija,

„jer dok studiraš znaš da si student, ali nakon studija što si onda?“

(Valent, 2016: 11)

Nakon studija Valent je postao vozač kamiona. On je volio taj posao jer je bio odraz buntovništva i bijeg od ozbiljnosti koje mu je donijela diploma. Najomiljeniji dio posla bile su mu autostoperice koje je sakupljao uz cestu. Autostoperice osim seksualnim zapisima vezane su i životnom pričom koja objašnjava njihovo stanje, pa je tako „Alma 15- blues ranjenika“ pobjegla od kuće i nasilnog oca. Valent je odmah zauzeo ulogu zaštitnika te je s djevojkom proveo strastvenu noć. Uz opise seksualnog čina detaljno je opisana svaka djevojka, pa je tako Alma dobila nadimak „maloljetnog sisatog anđela“.

Peto poglavlje donosi drugačiju priču, naime u priči broj 5 podnaslovom „prevrtljivo eterično – Ines, 29“ Valent proziva djevojku koja ga je zavela i pokrala mu novce koje je zaradio vožnjom. Opisi Ines obiluju psovkaма i žaljenjem zbog muške slabosti. Ovako je Valent opisao kradljivu damu:

„Kravo, zar sam ovakav biser morao prosuti u tvoje izdajničko krilo, ljigavo od pokvarenosti već u petom koljenu unatrag. Kujo, kučko, kurvo, kravo!“

(Valent, 2016: 28)

Jedna od morbidnijih, ako ne i najmorbidnija Valentova prozna priča „Nježna palisandrovina“, koja je prvi puta objavljena u časopisu Quorum 1986. godine. Priča se bavi incestuoznim erotskim kanibalizmom. Nježna palisandrovina prikazuje erotsku ljubav između brata i sestre.

Na početku autor donosi rezime priča o kanibalizmu, pa tako započinje priču iz perspektive svinje kojoj su poslužili uz kućne ostatke hrane i komade mesa njezine majke. Druga kanibalistička priča govori o avionu koji se srušio u Andama te su preživjeli kako ne bi umrli od gladi počeli jesti leševe poginulih.

Priča započinje prepričavanjem u prvome licu, glavni pripovjedač je brat Ivan koji započinje dan uobičajeno govoreći o dnevnoj kupovini. Pripovjedač nas postepeno uvodi u problematiku djela objašnjavajući kako je prava ljubav postojala samo u knjigama i unutar zidina Verone. Poetika romantizma nalagala je kako je dobro umrijeti mlad, jer svježi i lijepi leševi ostavljaju ugodni dojam. Već sami opisi ljubavi i smrti na samome početku djela nagovještavaju izopačenost i zlo koje će uslijediti. Pripovjedač povremenim opisima sestre Lamije odskače od Thanatosa koji je središnji element cijele priče. Sestra Lamija je na početku opisana kao lijepa devetnaestogodišnjakinja koja svoje slobodno vrijeme provodi svirajući razne glazbene instrumente. Prepričavanje se naglo prebacuje na jedno proljeće kada su nakon nedjeljnog ručka zajedno čitali knjige u njezinoj sobi te su osjetili privlačnost, otada se fokus iz normalnih tinejdžerskih radnja premješta na incestuoznu erotiku. Kada su roditelji doznali za njihovu ljubav nisu se mogli nositi s težinom toga grijeha pa su otputovali u Ameriku. Kulminacija odnosa događa se kada Lamija ostaje trudna. Njihov se život mijenja, Lamija ne želi pobaciti, to dijete smatra plodom ljubavi. Kako je trudnoća napredovala i trbuh se više nije mogao skrivati, Ivan i Lamija otišli su kod doktora na pregled. Dijete koje je Lamija nosila bilo je ženskoga spola, ali s teškom deformacijom. Zajedno su odlučili da će Ivan izvaditi dijete iz trbuha i ubiti ga kako ne bi došli u napast da ga skuhaju i pojedu. Kada je Lamija bila u šestom mjesecu trudnoće otišli su u vikendicu gdje su nakon večere imali odnose. Dok je Lamija bila na vrhuncu Ivan joj je probio srce lovačkim nožem, te nastavio seksualni čin. Poglavlje „Satovi anatomije“ donosi brojčano razloženo tranžiranje Lamijina tijela. Pod stavkom broj jedan Ivan odsiječe Lamijinu vulvu te ju spremi u najlonsku vrećicu i stavi u frižider, i tako svaki dio tijela. Dijete je izvadio iz utrobe odsjekao mu glavu i bacio ju kantu za otpatke, a ostatak tjelešca spremio je za obrok.

Priča „Nježna palisandrovina“ završava Ivanom koji je svaki dan jeo komade Lamije, do njegove posljednje večere kada je spremio njezinu vulvu zajedno s blitvom na mlijeku.

Valent je ovom pričom zašao u krajnost tabua i apsurdna. Priča zgraža od početka do kraja. Iako je to jedna od njegovih najbolje napisanih priča u kojima se fokalizacija mijenja te su opisana gledišta oba aktera, priča sa svojim cjelokupnim sadržajem koliko privlači toliko i odbija u čitanju, ipak smatra se jednom od Valentovih najboljih proznih priča.

Milko Valent se prozvao, citiram: „najvećim frajerom u hrvatskoj poeziji“ smatrajući kako pisanje poezije ne trpi lažnu skromnost. Valent je svoj život posvetio pisanju te mu je na prvome mjestu bila spolnost i erotika. Opisivao je sve moguće varijante ljubavi i seksualnosti. Pripadnik je generacije `68. kada su se izglasavala prava žena, ujedno i prava ravnopravnosti spolova i seksualna sloboda. Borili su se za slobodu u govoru i pismu pišući seks pamflete. Sve to nije dovoljno te je sloboda seksa ostala dostupna samo na papiru, Milko Valent odlučio je ispisati ju u svim mogućim oblicima. Valent je književnost usporedio sa seksom, citiram:

„ Ja kad jebem, stvarno to radim. Nikad se ne pravim važan da sam najbolji, znate što, gospođo, trudim se koliko god mogu...“

(Jutarnji list, 2018)

10.5. Libido.hr

Početak 21. stoljeća nastaje Festival alternativne književnosti koji je sa sobom na scenu donio jednu sasvim drugačiju književnost. Fakovci su postali čitani i zanimljivi zbog distinkcije pisanja u odnosu na sve što je dosad bilo na tržištu. Kako je FAK podignuo veliku prašinu u književnosti, njegovi protivnici smatrali su da je njihova proza vulgarna i ulična, ali u njihovim knjigama seksa gotovo pa i nema. U hrvatskoj književnosti se 2001. počelo postavljati pitanje koliko su Hrvati erotični. Časopisi *Nacional* i *Quorum* u proljeće 2001. pokreću projekt „Hrvatska erotska priča“ i pozivaju autore da napišu erotsku priču. Odaziv je u samo nekoliko mjeseci bio ogroman, u redakciju *Nacionala* pristiglo je više od 100 priča od kojih su neke objavljene u časopisu, a neke su uvrštene u proznu zbirku Libido.hr. Autori su odgovorili na različite načine. Neke od priča su u potpunosti erotske, a druge imaju natruhe erotskih motiva. Autori zbirke Drago Glamuzina i Roman Simić htjeli su u zbirku uvrstiti varijacije erotskih priča, od ružičaste erotike do crne erotike. Veliki broj pisaca odmaknuo se od žanra erotike i ispisivao priče u kojima se eros tematizira kao bitan dio ljudske egzistencije. Zbirka proznih erotskih priča je svakako ispunila svoj zadatak. U zbirci se javljaju autori: Zoran Ferić, Ivan Herceg, Senko Karuza, Mirko Kovač, Miroslav Mićanović, Josip Mlakić, Krešimir Pintarić, Edo Popović, Borivoj Radaković, Mirna Simić, Robert Simić, Milko Valent i drugi.

Na samome početku djela nalazi se „*Subject*: Interkontinentalno drhtanje“ Milka Valenta. Priča započinje elektroničkom poštom studentice kroatistike autoru Milku Valentu, u elektroničkoj pošti ona opisuje kako ju fasciniraju njegova javna izlaganja te da je oduševljena njegovim radom. On se nalazi u Americi, te je za njega dopisivanje idealan način predigre. Njihova dopisivanja su erotična, Ljubica zauzima poziciju nevine kršćanske djevojke koja nevoljko govori o perverzijama, dok je Valent iskusan stariji muškarac koji se ne libi govoriti o seksu. Njihovo dopisivanje završava oslobodivši Ljubičinu perverznu stranu dokle Milko priznaje da bi „jebao i crknutu kravu na rubu civilizacije, a kamoli ne i djevojku s kroatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.“

Edo Popović je napisao autobiografsku priču „Ne mislite li da je seks malčice precijenjen“, koja govori o propaloj vezi s književnom kritičarkom. Njihova veza je bila bogata seksualnim odnosima, ali oskudna emocijama. Veza se prekida onoga

trenutka kada Helena upita „Ne misliš li da je seks malo precijenjen?“, Edo je prešutio odgovor smatrajući kako je seks najbitniji dio veze, svejedno smatra kako se o njemu ne treba razgovarati. Sljedeće večeri u krevetu Edo shvati kako Helena nije raspoložena za seks pa ju upita „kako to misliš da je seks precijenjen?“ ona odgovori da je seks kao i kriminalistička priča, već na početku se zna tko je ubojica, što može biti zanimljivo u koreografiji staroj milijun godina?, na to Edo odgovori da je svakako bolji seks nego masturbacija i ode u WC. Sljedećeg dana Edo se spakirao i otišao iz stana, zaključio je da je razlog njezinih zapitkivanja o seksu očito kraj njihove veze. Nekoliko godina kasnije na promociji njegove prve knjige u Kinoteci došla je i Helena. Razlog njihova prekida bila je njegova književna impotencija. Zaključio je da ga pisanje troši na isti način kao seksualni odnos, kada piše onda bude loš seksualno. Edo Popović je ovom pričom htio predočiti problem impotentne hrvatske književnosti.

Zoran Ferić napisao je priču o grupnom silovanju djevojke koja nakon čina pokuša počinuti samoubojstvo. Priča „Mediterraneo“ započinje pričom o petorici mornara. U ljeto 1978. godine u doba Male Gospe, mornari su pristali na jedan Hrvatski otok, kako bi prikrali vrijeme ulovili su seosku djevojku Claru te ju svi siluju. Nakon silovanja mornari su sjeli na krevet i pušili hašiš, a Clara je otvorila prozor i bacila se kroz njega. Mornari su bili izbezumljeni, jedino čega su se pribojavali je njezino preživljavanje i odaja kaznenog djela. Djevojka je preživjela pad i pobjegla. Na kraju djela, oni pronalaze djevojku koja u jednom hotelu upada na maturalnu zabavu i pleše negirajući događaj.

Josip Mlakić napisao je ratnu priču s tek jednim erotskim fragmentom. Priča „Miris jorgovana“ govori o vojniku koji usred napada leži u blatu. Kada na prozoru razrušene kuće ugleda polugolu djevojku koja pere kosu, on uvlači ruku u hlače i masturbira. Mlakićeva priča dokaz je kako smo svi mi živa bića koje pokreću dva motiva: Eros i Thanatos. U paklu rata on pronalazi trenutak kako bi zadovoljio svoj animalni nagon.

Unutar zbirke Libido.hr nalazi se pregršt priča koje bi se moglo prepričavati, pa čak ih pretočiti u romane. Autori su u samo nekoliko stranica, pisali unutar poznatih okvira ili su pak zalazili u sasvim nepoznato. Kako god bilo, autori Drago Glamuzina i Roman Simić su baš te priče smatrali jednim od prikladnijih te su ih uvrstili u zbirku erotskih

priča. Moglo bi se reći kako je Libido.hr oslobodila erotsku stranu hrvatskih pjesnika i omogućila naknadnim autorima slobodu.

10.6. Henry Miller – „Rakova obratnica“

Henry Miller rođen je u New Yorku, 26. prosinca 1891. godine, umro je u Pacific Palisades u Kaliforniji, 7. lipnja 1980. godine. Miller je odrastao u teškom obiteljskom okruženju, otac alkoholičar, majka psihički nestabilna osoba i sestra koja je bila mentalno hendikepirana osoba. Već je u tinejdžerskoj dobi živio promiskuitetnim životom, pohađao je bordele i razna bludnička mjesta. Iz njegove biografije poznato je da se pet puta ženio, a već je sa devetnaest godina prvi puta ušao u brak. Iako je u školi bio odličan učenik, njegov studentski život ostao je samo u pokušaju. Vodeći buran život Miller je počeo pisati tek s 40. godina kada je smatrao da je stekao dovoljno čitalačkog i životnog iskustva da se okuša u pisanju. Miller je prozvan jednim od najboljih američkih pisaca dvadesetog stoljeća. On pripada „Izgubljenoj generaciji“. Miller je urbani pisac koji je svoj stil gradio na ulicama često preskačući granice ukusa. Jezik u djelima izgrađen je na psovka i političkoj nekorektnosti zavađenih klasa. Bogato životno iskustvo i laka ruka donijeli su mu status „Mesije erotike“. U svojem stvaralaštvu trudio se pomutiti granice između sebe kao književnog lika i sebe kao stvarne osobe, što se vidi u njegovu prvom romanu „Rakova obratnica“ koju je objavio 1934. godine. Njegovi najbolji romani nastali su za vrijeme boemskog pariškog života: „Rakova obratnica“(1934.), „Jarčeva obratnica“(1938.) i „Crno proljeće“(1968.). Zbog iskrenosti pisanja u Americi je bio zabranjivan, dok je u Parizu gradu seksualne slobode bio slavljn. Jedan je od autora čije su se knjige kupovale „ispod pultova“. Njegove knjige su često konfuzne i obiluju slikama čiste pornografije. U njima se često isprepliće crni humor i seksualne fantazije koje su produkt Millerova životna iskustva. Miller je napisao još neka djela koja su utjecala na autore poput Charlesa Bukowskog, Philipa Rotha, Melisse Panarelo i Anaïs Nin koja je bila toliko oduševljena Millerom da je napisala knjigu „Henry and June“ (1986.) po kojoj je kasnije snimljen film pod produkcijskim vodstvom Philipa Kaufmana i Anaïs Nin.

Film „Henry and June“ govori o protagonistima Henriju i njegovoj supruzi June koji u svoj ljubavni život uključuju mladu spisateljicu Anaïs Nin koja je oduševljena Henryjem i njegovim pisanjem i njegovom suprugom s kojom ima lezbijske odnose. Tema samog filma je nimfomanija glavnih likova. Film je snimljen 1990. godine dobio je više nominacija Nacionalnog društva filmskih kritičara za najbolju kinematografiju i

Oscara za najbolju fotografiju. Anaïs Nin i Henry Miller bili su u desetogodišnjoj ljubavno – književnoj vezi.

Millerova ostala djela su „Kolos iz Maroussija“(1941.), „Big Sur“(1957.) i „Naranče Hieronymusa Boscha“(1957.), „Svijet seksa“(1991.), „Opus Pistoru“(1991.), „Moloch“(1991.), „Ludi penis“(1991.), „Klimatizirana noćna mora“(1945.), „Mirni dani u Clichy“(1956.), te trilogija „Ružičasto raspeće“(1952.). Miller je stvorio tekst u kojemu likovi i prostor ostaju na mašti čitatelja. Cijela radnja njegovih djela prati uzbudljive likove i njihove seksualne događaje.

Miljenko Muršić je poglavlju u „Uvodu u erotsku književnost“ napisao

„Ono što je za Prousta vrijeme, Kafku proces, Joycea Dublin, autora „Filipa Latinovitza“ povratak, Andrića ćuprija, Bulgakova rukopis koji ne govori, Sartrea mučnina, Becketa Godot, Ionesca ćelava pevaljka itd.- to je Milleru pička. Središnja tema i motiv, svrha i uzrok, nepokretni pokretač.“

(Muršić, 1994: 13)

Svako veliko djelo osim što predstavlja inovaciju nastavlja se na neku tradiciju. Millerovi romani se također mogu shvatiti kao nastavak na pornografsku tradiciju. Glavni lik Millerovih romana je modernistička varijacija pikarskih romana, glavni lik je stalno u pokretu i u potrazi. Miller je začetnik moderne literarne erotike, ujedno je njezin vrhunac i uzor. Njegova djela uzdignuta su do posebnog „millerovskog stila“, u koji su se ugledali kasniji pornografski pisci. Seksualnost je za Millera opsesija, ne zato jer njome privlači pozornost već je ona neobuzdana iskrenost koju on može suprotstaviti omraženim građanskim konvencijama u kojima je seksualni moral rezultat ograničenja.

„Rakova obratnica“ je prvi objavljeni roman Henryja Millera. Objavljen je 1934. godine. To je autobiografski roman podijeljen u 25 poglavlja. Časopis „Time“ je roman stavio na listu 100 najboljih engleskih romana od 1923. do 2005. godine, dok ga je „moderna knjižnica“ stavila na 50. mjesto na listi od 100 najboljih romana u 20. stoljeća.

Roman odlikuje kratkoća i jasnoća izraza, nepostojeća radnja koja se većinom okreće oko seksualnih odnosa, ili muško – ženskih odnosa. Likovi koji se javljaju u

romanu utemeljeni su na stvarnim osobama. Roman je pisan u prvome licu a glavni lik je Henry Miller.

Radnja romana započinje 1930-ih godina u Parizu. Henry se nalazi u vili Borgese koja je poluprazni motel. Radnja započinje *in medias res*, u situaciji kad Henryjev prijatelj Boris otkriva kako je ušljiv. Henry je već drugu godinu u Parizu, iz razloga koji niti njemu nije poznat, njegova supruga Mona je u SAD-u. Henry je siromašan, živi od povremenog pisanja, a inspiraciju pronalazi u ljudima koje susreće. U vili Borgese još živi služavka Elsa koja je prva Henryjeva seksualna „žrtva“ u romanu. Sylvester i Tanja, Sylvester je pisac, loš pisac, Henry ga proziva patnikom jer ne shvaća da je njegovo vrijeme prošlo, potajno on i Tanja imaju odnose. U dijelovima gdje upoznajemo bračni par Borowski, nailazimo na antisemitističke opise Židova. Miller ih nije štedio u opisima te ih opisuje kao prljave i ružne. Jedne večeri je s Borovskim otišao u lokal u kojemu su se opili, Henry je imao usputni seks u prljavom toaletu koji je završio njegovim povraćanjem.

Henry je volio šetati gradom kako bi izgubio vrijeme, upoznao ljude ili samo razmišljao. U jednoj šetnji duž bulevara Beaumarchais zašao je u ulicu na uglu Rue Amelota gdje je sreo Germain. Germain je bila prostitutka, ona je obožavala seks, zato je ona za Henryja bila posebna, drugačija od drugih prostitutka.

„Germain je bila kurva do u srž, čak u dnu njenog dobrog srca, kurvinskog srca koje nije zapravo dobro, već lijepo, ravnodušno mlohavo srce koje se samo na trenutak može dirnuti,... ona je bila apsolutno zadovoljna svojom ulogom, zapravo je u njoj uživala, osim onda kada bi joj želudac kruljio od gladi ili joj se cipele poderale, male površinske stvari bez bajnosti, ništa što bi joj grizlo dužu, ništa što bi izazvalo patnje... Ali najvažniji bio je muškarac. Muškarac! Za tim je čeznula. Muškarac koji ima nešto među nogama što je može škakljati, što je može natjerati da se previja u ekstazi, navesti da zgrabi svoj muf objema rukama i da ga trlja veselo, hvalisavo, gordo s osjećajem vezanosti, s osjećajem života. Bilo je to jedino mjesto gdje je doživljavala život – tamo dolje.

(Miller, 1967: 53)

Kako bi što manje vremena proveo u vili Borgese jer je dugovao novce Wrenu u jednoj šetnji upoznao je Rusa koji mu je ponudio smještaj u zamjenu za lekcije iz engleskog jezika. Rus Sergej i njegova žena živjeli su u malome stančiću s dva velika psa i jednim malim psom koji je imao gliste. Stan je bio strašno prljav i prepun dlaka, te je Henry pobjegao pod izlikom šetnje. Kod Sergeja je ostavio stvari jer nije

znao što bi mu izmislio kako se više ne bi morao vraćati. Novo prebivalište pronašao je kod Indijca Nanantatea. U zamjenu za krov nad glavom Henry je svaki dan trebao obavljati sitnice po kući. Nanantate je bio čudan Indijac koji se držao neobičnih rituala. Jednog dana Nanantate je Henryju dao zadatak da odvede jednu njegovu mušteriju u bordel da izgubi nevinost. Kada su stigli u svoje sobe u bordelu, mladi Indijac je nesporazumom obavio veliku nuždu u bideu sobe, što je izazvalo užasavanje i u konačnici izbacivanjem iz bordela. Nakon toga, Henry svraća kod Van Nordena koji se žali kako su mu svi zubi truli, ali kako mu to ne smeta u pronalasku djevojaka. Henry često opisuje ulicu Rue Lafayette u kojoj se skupljaju djevojke i žene koje prodaju svoje tijelo, Henry je zaključio da je to u Parizu normalno, svaka žena koja je imala nekakvu manjkavost na tijelu počela se baviti prostitucijom, dok bi primjerice u Americi umrla od gladi.

Povratkom Tanje iz Rusije bez Sylvestra, Tanja i Henry provode sve više vremena zajedno. Njegov posao lektora za jedan časopis bio je suhoparan, nezanimljiv, ali je bio posao koji je punio njegov budžet. Kao lektor u ruke je dobio oglas s ljetovališta u Dalmaciji, Henry nije znao gdje se Dalmacija nalazi, nije ga niti zanimalo, za njega je Dalmacija bila egzotično mjesto koje je u svojim mislima često posjećivao u kasnim noćnim satima kada bi ga umorio Pariz. Kada je Henry doznao za Moninu bolest on pada u depresiju, gubi posao i odlazi živjeti kod kipara Krugera koji mu je ponudio smještaj u zamjenu za ideje. Kruger ga svejedno izbacuje kada organizira izložbu umjetnina u stanu. Potom je otišao stanovati kod Filmorea koji je živio s debelom Mašom koja ga je uvjerala da je dobila ogromno nasljedstvo koje je zbog birokracije ne može dobiti bez sudskih sporova. Mašini govori obiluju lezbijskim scenama.

„Ona me vodila iz jednog lokala u drugi, i pipkala me ispod stola cijelu noć, sve dok više nisam mogla izdržati. Tada me odvela u svoj stan i za dvije stotine franaka pustila sam da me liže. Htjela je da živim s njom. ali meni nije bilo do toga, da me svako veče liže... Od toga čovjek previše oslabi. Osim toga, mogu vam reći da mi više nije toliko do lezbijki, kao nekada. Radije bih spavala s muškarcem, čak i ako me to boli.“

(Miller, 1967: 240)

U međuvremenu je Henry počeo raditi kao profesor na sveučilištu, no i to mu je ubrzo dosadilo. Roman završava Henryjevom vožnjom autobusom i razmišljanjem kako su ljudi čudna bića kojima treba vremena i prostora kako bi funkcionirali.

„Rakova obratnica“ je konfuzan roman struje svijesti. U romanu nema cenzure, seksualni odnosi su prikazani potpuno realistički. Millerov roman je prekretnica u svijetu erotskih romana. On je svojim pisanjem doista obranio naziv „Mesije erotike“.

11. ZAKLJUČAK

U ovome se diplomskom radu prikazalo porijeklo i razvoj proze, razvitak hrvatske kratke priče, razvoj hrvatskog erotskog duha, elaborirala se razlika između pornografije i erotike. Prikazani su različiti pogledi na seksualnost u poglavlju „Umberto Eco- „Povijest ljepote“. Poglavlje je podijeljeno na nekoliko potpoglavlja u kojima se po razdobljima opisuje ljepota, razvoj umjetnosti i književnosti. Analiza prozanih književnih djela donosi samo nekoliko hrvatskih i jednog stranog autora koji su reprezentativni za hrvatsku erotsku književnost. Ovim radom potvrdila se „potentnost“ hrvatske erotske književnosti, dokazujući veliki interes hrvatskih autora za pisanje erotskih tekstova. Seksualnom revolucijom 60-ih godina prošloga stoljeća započeo je aktivni razvoj seksualnog identiteta pojedinca, tabu seksualnosti s godinama je sve više slabio i autori su postali sve slobodniji u stvaranju takvih djela. Također moglo bi se utvrditi kako se hrvatski erotski duh kroz stoljeća razvijao i s vremenom postajao sve slobodniji, od najranijih razdoblja pa do danas može se pratiti eksponencijalni rast erotskog pisma. Iako je hrvatska erotska književnost pomalo zaostajala za svjetskom književnošću može se reći kako su autori sve slobodniji u erotskim nakanama te kako je hrvatsko čitateljstvo sve manje sramežljivo i sve više zainteresirano za čitanje takvih djela. Dokaz tome su sve popularnija djela erotske književnosti, strana i domaća, koja se s lakoćom pronalaze u knjižnicama i sve češće posuđuju. Kinematografija sve češće na scenu donosi erotske filmove koji pune kino dvorane, govoreći o tome spominjem se popularnog serijala „50 nijansi sive“ koji osim što je napunio kino dvorane, u književnome smislu bio je (2013.) na ljestvici najposuđivanih knjiga za tu godinu. Kako je seksualnost s vremenom razbila tabu zabranjenosti, dokaz je jugoslavenska filmska seksualna industrija koja je na drugome mjestu iza francuske seksualne industrije koja se odavno ponosi liberalnošću. Prvi pornografski film snimljen je 1908. godine u francuskoj. „A l'Ecu d'Or“, u filmu se govori o umornome vojniku koji dolazi na sastanak s djevojkom u gostionu u kojoj radi. Film je klasificiran kao *soft porn*. Jedan od prvih jugoslavenskih pornografskih filmova je „Oaza“ snimljen je 1988. godine pod redateljskim vodstvom Zvonimira Maycuge, bio je to pornografski uradak koji je onovremeno dignuo veliku prašinu. Prvi pornografski filmovi prodavali su se potajno, sve dok Chuck Trainors nije producirao film „Duboko grlo“ koje se čak i prikazivalo u kino dvoranama. Kako

su primijetili veliki interes publike za takve filmove, ljudi iz podzemlja potkupljivali su producente koji bi snimali pornografske uratke. Danas su pornografski uradci dostupni klikom miša, a može ih se pronaći na internetskim stranicama poput Pornhub, XXX i mnogim drugima. Dostupnošću pornografskih videa njihov tabu se smanjuje. A sve veća popularnost pornografije donijela je na scenu likove koji su postali zvijezde u toj domeni. Danas su pojedini domaći uradci hrvatskih zvijezda (poput Severininog) najveći porno-doprinos Hrvatske. Hrvatski autori sve više provociraju čitatelje erotskim scenama, otvaraju svijet svoje intime i golicaju maštu pozivajući na sudjelovanje. U suvremenom okruženju važno je poticati različitost i slobodu u pisanju i čitanju, a erotska književnost je svakako najintimniji dio osobe koji je potrebno potaknuti i razbiti tabu srama.

12. LITERATURA:

- Bagić, K. (2003.) Goli grad, antologija hrvatske kratke priče, Naklada MD, Zagreb
- Eco, U. (2004.) Povijest ljepote, HENA COM, Zagreb
- Freud, S. (2000.) Tri rasprave o teoriji seksualnosti, Starigrad d.o.o., Zagreb
- Kombol, M. (1961.) Povijest hrvatske književnosti, II. izdanje, Matica hrvatska, Zagreb
- Lewinsohn, R. (1961.) Historija seksualnosti, Zora / Naprijed, Zagreb
- Mandić, I. (2013.) Prijapov problem – vulgarni eseji ili eseji o vulgarnosti, arkzin d.o.o.
- Muršić, M. (1994.) Uvod u erotsku književnost, Pokupčanka –Velika Gorica
- Solar, M. (1980.), Ideja i priča, Aspekti teorije proze, Znanje Zagreb
- Solar, M. (1982.) Suvremena svjetska književnost, Školska knjiga – Zagreb
- Solar, M. (1984.) Teorija književnosti, Školska knjiga – Zagreb
- Solar, M. (1989.) Teorija proze, SNL, Zagreb
- Solar, M. (1995.) Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti, Matica hrvatska, Zagreb
- Solar, M. (1995.) Laka i teška književnost, Matica hrvatska, Zagreb
- Škokić, T. (2011.) Ljubavni kôd: Ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb
- Valentić, T. (2006.) Mnogostruke moderne, od antropologije do pornografije, Znanost u džepu, Zagreb

Izvori:

- Begović, M. (1923.) Nasmijana srca, Izdanje Književnog Juga, Zagreb
- Bizjak, B. (2008.) Zagrebački Hot – Line, Nova knjiga Rast, Zagreb
- Glamuzina, B., Simić, R. (2002.), Libido.hr, Naklada MD, Zagreb
- Homer (2003.) Ilijada i Odiseja, Školska knjiga, Zagreb
- Lukšić, I. (2000.) Dnevnik Dragojle Jarnević, Matica hrvatska, Zagreb
- Kušan, I. (1992.) 100 najvećih rupa, Znanje, Zagreb
- Miller, H. (1967.) Rakova obratnica, Otokar Keršovani, Rijeka
- Parun, V. (1988.) Crna maslina, Mladost, Zagreb
- Radaković, B. (2002.) Porno, V.B.Z., Zagreb
- Valent, M. (2016.) Radikalna mjesečina, OceanMore, Zagreb
- Zubak, M. (2002.), XXX Files, Fokus komunikacije, Zagreb

INTERNETSKI IZVORI:

- FunkyMEM, 2005. – 2020.: *Umijeće trivijalnosti* [<https://funkymem.com/zones/umijece-trivijalnosti>] (Pristupljeno: 27. svibnja 2020.)
- Gordogan, izlazio je u starijoj verziji od 1979-1998. U novijoj verziji izlazi od 2003 godine. [<http://www.gordogan.com.hr/gordogan/>] (Pristupljeno: 27. svibnja 2020.)
- Dugandžija, M. (23.09.2018.) Jutarnji list, intervju s Milkom Valentom, autor:, [<https://www.jutarnji.hr/nedjeljni/nemam-vam-ja-bogzna-koliko-velik-ud-gospodo-ali-moj-eros-nije-prosjecan-hej-baby-kad-vas-j-ja-vas-stvarno-j/7861188/>] (Pristupljeno: 11. ožujka 2020.)
- Visković, V., O erotici u hrvatskoj književnosti od moderne do danas [<https://seksoteka.eu/velimir-viskovic-o-erotici-u-hrvatskoj-knjizevnosti-od-moderne-danas/>] (Pristupljeno; 10. rujna 2020.)
- Parun, V. (1982.) Ti koja imaš nevinije ruke, (Pristupljeno: 23. travnja 2020.) [<https://cuspajz.com/tekstovi-pjesama/pjesma/vesna-parun/ti-koja-imas-nevinije-ruke.html>]
- Novak, Z. (2009.) Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakoniku, Senjskom i Krčkom statutu, (Pristupljeno: 25. svibnja 2020.) [[file:///C:/Users/Dolores/Downloads/01_ZNovak_HZ_2_2009_Neki_aspekti%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Dolores/Downloads/01_ZNovak_HZ_2_2009_Neki_aspekti%20(2).pdf)]
- Drakulić, S. [<https://slavenkadrakulic.com/>]
- Citatum, citat Elia Carlettia (Pristupljeno: 23.9.2020.) [https://www.citatum.org/author/Elio_Carletti]
- Enciklopedija.hr, [<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62377>]
- Što je to Kama sutra? [<http://www.intimatemedicine.com.hr/enciklopedija-seksualnosti/seksualnost/tehnika-poboljsanja-uzitka/intenzivna-igra/istocnjacke-mudrosti/sto-je-zapravo-kama-sutra/>] (Pristupljeno: 15. rujna 2020.)
- Politika kao sudbina hrvatskoga pisca [<https://www.matica.hr/vijenac/242/politika-kao-sudbina-hrvatskoga-pisca-12347/>] (Pristupljeno: 30. kolovoza 2020.)

— Moderna vremena, Milko Valent, Radikalna mjesečina
[<https://mvinfo.hr/knjiga/11174/radikalna-mjesecina>]

13. SAŽETAK

U ovome se radu raspravlja o hrvatskoj erotskoj prozi, njezinom razvitku, tradiciji, razlici između pornografske i erotske književnosti, filozofskim i psihološkim pogledima na seksualnost. Donosi se umjetnički pregled seksualnosti razložen od antike do suvremenosti. Opisuje se razvoj filma i pornografske filmografije. U konačnici, rad donosi analizu nekoliko modernih i suvremenih hrvatskih erotskih autora i jednog stranog autora.

Ključne riječi:

Erotika, erotska književnost, pornografija, seksualnost, proza, trivijalna književnost.

14. SAŽETAK NA ENGLESKOM JEZIKU

This thesis discusses the Croatian erotic prose, its development, tradition, classification, differences between pornographic and erotic literature, philosophical and psychological views of sexuality. An artistic review of sexuality elaborated from ancient times to contemporary ones is presented. The thesis describes the development of film and pornographic filmmaking. Finally, the paper presents an analysis of several modern and contemporary Croatian erotic authors and a foreign author.

Key words:

erotic, erotic literature, pornography, sexuality, prose, trivial literature